Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һаа гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1996 МАЙН 16
Хабарайнүүлхаралуу нарын 29
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№91 (19431)
Газетын сэн Хэлсээтэ.

Мүнөөдэрэй шухала асуудал

УДЭР БУРИ ООРЫНГӨӨ ТҮҮХЭ БЭШЭЛСЭЖЭ...

Сагнай сахилгаан түргөөр ходорон ошоно. Мэнэ һаяхан гэхээр, үнгэрэгшэ жэлэй декабрь һарада Федеральна суглаанай Гүрэнэй Дүүмэдэ, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта болоһон һунгалтын урда тээхи шууяан шааяан шэхэндэмнай соностожо байһан шэнгеэр үзэгдэнэ. Мүнөө бидэ удаадахи һунгалтада—Россин Федерациин Президентын һунгалтада бэлдэжэ, баһал харюусалгатай хаһа ерэбэ. Россин гүрэнэй, мүн өөрынгөө түрэл нютаг, түрэл республика доторхи байдал тухай бодомжолхоор болоод лэ байна. Ушарынь юуб гэхэдэ, Республикын Арадай Хурал "Нютагай өөһэдын хүтэлбэриин гол ёһонууд тухай" Буряад Республикын Хуули баталан абажа, нютаг нютагуудай засагай зургаануудай ябуулха хүдэлмэри тодорхойлжо үгөө бшуу. Гэбэшье тус Хуулида хубилалтануд ба нэмэлтэнүүд оруулагдаха ёһотой гээд районуудай Уставуудые баталан абаха үедэ элирһэн байна. Гол шухалань гэхэдэ, тус Хуули дутагдалнуудтайшье һаа, бодото байдалдамнай бэлүүлэгдэжэ эхилээ бшуу. Тэрэшэлэн болохоёо байһан һунгалта тухай хэлэе. Бүри һаяшаг "Не дай бог" гэжэ нэрлэгдэһэн элдэб шэрэ будагаар гоёожо барлагдаһан газетэ бүхы Росси дотор, тэрэ тоодо Буряад Республикын һунгашадай дунда олон хэһэгээр тараагдаба. Тэрэ газетэтэй танилсахада, Россин Федерациин Коммунис партиин, тэрэнэй ударидагша Г. А. Зюгановай Россин Федерациин Президентээр һунгагдаа һаа, 1930-аад онуудай хардалга гүрдэлгын, хамалгын үе саг һөөргөөл ерэхэ, тиимэһээ тус партиин түлөөлэгшэдэй түлөө июниин 16-да дуутаа үгэжэ болохогүй гэһэн идхалга тобойсо гаража ерэнэ. Коммунистнуудай ударидажа, зонхилжо байһан үе сагта муушье, һайншье юумэн байһан гээд сэхэ мэдэрхэ ёһотойбди. Гэбэшье үнгэрһэн түүхын бүхы үе сагые муушалха гээшэ хайшаа юм? Россин нэгэ партиие доромжолһон, газаашалһан иимэ газетэ хэблэжэ, гараажа болохо тухай "Россин Федерациин Президентын һунгалта тухай" Хуули соо хэлэгдэнэ гү? Үгы ааб даа.

"Буряад үнэн" газетын ниитын-политическэ таһаг бүхы оронойнгоо, мүн Буряад Республика дотор боложо байһан политическэ ехэ удха шанартай үйлэ хэрэгүүд тухай уншагшадтаа мэдээсэжэ байха уялгатай ааб даа.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын, Арадай Хуралай үдэр бүриин ажал ябуулга манай газетын хуудаһануудта һуурияа олодог гэхэдэ болоно. Гэбэшье манай таһагайхид Республикынгаа засагай зургаануудай хүдэлмэриие гүйсэд һайнаар харуулжа шадана гү гэһэн асуудал өөртөө табидаг. Жэшээлхэдэ, Республикымнай Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ Л. В. Потапов республикынгаа министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдтэй хамта республикынгаа холын районуудта ошожо, хүн зонтой уулзадаг, бүхы орёо асуудалнуудые нютаг нютагтань шиидхэхэ хэрэгтэ туһалдаг һайн заншалтай болонхой. Президентын албанай хэрэгээр ябаха үедэ өөһэдөөл сугтаа ошолсожо, бүхы юумые нюдөөрөө хаража, ухаагаараа ойлгожо абабал, тэрэнэй дүнгүүд тухай уншагшадтаа гүйсэдөөр мэдээсэхэ аргатай бшуу. Тиимэ арга боломжонууд хододоо байдаггүй. Гэхэтэй хамта республикынгаа засагай зургаануудай хүдэлмэриие һайнаар харуулха, республикынгаа экономико хүгжөөхэ, арад зонойнгоо ажабайдалые һайжаруулха талаар абтадаг хэмжээнүүд тухай үргэн уншагшадтаа саг үргэлжэ мэдээсэхэ гэжэ ороллонобди.

Манай республика доторхи партинууд, ниитын хүдэлөөнүүд, нэгэдэлнүүд, хамтаралнуудай тоо һүүлэй үедэ олошоржо байнхай. Энэнь ойлгосотой юм бээ. Үргэн демократиин оршон байдалда дэлгэрһэн тэдэнэй ажал ябуулга манай республикын политическэ, экономическа талаараа хүгжэлтэдэ нилээд ехэ үүргэ дүүргэхэ, һайнаар нүлөөлхэ аргатай бшуу. Ушар тиимэһээ газетымнай ниитын-политическэ таһаг эдэ партинууд, нэгэдэлнүүд, хүдэлөөнүүд болон хамтаралнуудай уг зорилгые тодорхойгоор харуулхын тула ороллохо байна. Энэ хүдэлмэри ямар нэгэ һунгалтын ойртоходо бэшэ, харин саг үргэлжэ харуулха түсэбтэйбди.

Мүнөө Россин Федерациин эрхэтэн бүхэн Үндэһэн Хуулиин ёһоор ямаршье шажанда шүтэхэ, мүргэл хэхэ эрхэтэй. Энээниие хараада абан, "Буян" гэжэ тусхай хуудаһан һара бүри хэблэн гаргагдана. Арад зоной һайн һайхан уг заншалые, соёлые һэргээн хүгжөөхэ аргатай болоһон хойноо, олон һонирхолтой материалнуудые уншагшаднай түрэл газетэдээ эльгээжэ байха бээ гээд найданабди.

Манай таһаг оронойнгоо ниитын-политическэ байдал харуулаад һуухагүй, харин шадал зэргээрээ хилын саагуурхи оронуудтахи политическэ байдал тухай уншагшадтаа мэдээсэжэ байха юм.

Ажалшадые эд бараагаар, эдеэ хоолоор болон ажаһуудалай хэрэглэмжэ, элүүр энхые хангалгын талаар хүдэлмэри дэлгүүрэй экономикын эрхэ байдалда ямараар ябуулагдаха ёһотойб? Хүн зониие хангалгада хабаатай бүхы материалнууд "Хангалга ямар бэ?" "Дэлгүүр: зон хэр хангагданаб" гэһэн ниитэ гаршагууд доро толилогдожо байха юм. Гэхэ зуура бидэнэр аяар холын Америкэһээ асарагдаһан тахяагай мяха болон тиимэрхүү эдеэ хоол худалдажа абаад һуухамнай гү, али өөһэдөө өөрынгөө тахяагай болон бусад зүйлэй мяхаар хүн зоноо саашадаа хангадаг болохо гүбди—энэ һонин асуудалаар элдэб һанамжа манда одоол хэрэгтэй даа.

Профсоюзууд хэзээдэшье, хаанашье ажалша арад зонойнгоо аша туһые хамгаалан, ажабайдалайнь ба ажаһуудалайнь хэмжээе дээшэлүүлхын түлөө үсэд шанга тэмсэл ябуулдаг эмхи байһан гээшэ. Дэлгүүрэй экономикын дэншээтэй, ута замдашье тэрэнэй үүргэ доошолхо ёһогүй гэжэ һанагдана.

Мүнөөдэрэй орёохон ажабайдалай үдэр бүриин түүхые зохёон бэшэлсэжэ байдаг уншагшад түрэл "Буряад үнэнөө" бултадаа ямаршье сагта шадал соогоо дэмжэел. Манай газетын 75 жэлэй ой байгша оной декабрь һарада гүйсэхэнь гээд үшөө дахин һануулая. Ойн баярай жэлдэ танай дэмжэлгэ илангаяа үнэтэй ха юм.

С. ОЧИРОВ,
редакциин ниитын-политическэ таһагые даагша.

ҺУНГАГШАДАЙ АНХАРАЛДА

Саг үргэлжэ ажаһуудаг, саг үргэлжэ байдаг газарһаа саг зуураар гаража ошоһон ушарһаа һунгагшад һунгалтын үдэр—1996 оной июниин 16-да һунгуулиин участогуудта ерэжэ шадахагүй байбал, Россин Федерациин дэбисхэр дээрэ бии болгогдоһон ямаршье һунгуулиин участогта дуугаа үгэхэ эрхэ олгоһон үнэмшэлгэнүүд Буряад Республикын һунгуулиин бүхы участогуудта байгша оной майн 18-һаа хойшо үгтэхэ гээд Буряад Республикын һунгуулиин комисси бүхы һунгагшадтаа мэдээсэнэ. Паспорт гү, али паспортые һэлгэхээр документнүүдэй, тэрэ тоодо сэрэгэй биледэй, дотоодын хэрэгүүдэй албан зургаануудай баталһан документнүүдэй үндэһөөр һунгагшын үнэмшэлгэ үгтэхэ юм.

Буряад Республикын
Һунгуулиин комисси.

ТЭРЭ ЗАНДАНЬ ҮЛӨӨХЭ

"Байгалай оршондо биологическа амидаралай олон янзые тэрэ зандань үлөөхэ тухай" асуудалаар регионууд хоорондын нэгэдэхи конференци Буряадай Эрдэмэй түбтэ зарлагдаба.

Ороной ниислэл хото Москвагай, Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудай эрдэмтэд хүдэлмэридэнь хабаадалсаа. Олон жэлэй шэнжэлгэнүүдэй үндэһөөр эмхидхэгдэһэн энэ хэмжээ ябуулгын спонсорнуудые дурдабал, США-гай ЕСД, Программа, США-гай Уласхоорондын хүгжэлтын агентство, Россин Үндэһэн шэнжэлгэнүүдэй жаса мүн болоно.

Россин Эрдэмэй академиин Сибириин отделениин Буряадай Биологиин институтай директор В. М. Корсунов, Буряад Республикын Экологиин талаар комитедэй түрүүлэгшэ В. Е. Гулгонов гэгшэд сугларагшадые амаршалха зуураа, ямар хараа зорилготойгоор иимэ хэмжээ ябуулгын үнгэргэгдэжэ байһан тухай тобшохоноор хөөрэбэ.

Дээрэ дурсагдагша институтай директорэй орлогшо Г. Г. Гончиков элидхэл хэхэдээ, Россида заповеднигүүдэй бии болгогдоһоор 80 жэлэй ойдо зорюулан, энэ конференци зарлахые шиидээ һэмди гэбэ.

Секцинүүдээр тобшо аад, удхатай мэдээсэлнүүд хэгдээ. Жэшээлбэл, Саяан шадар, уһанай захаар амидардаг шубууд, Баргажанай заповеднигэй ан амитадай, ургамал ногооной олон янза түхэлые хороонгүй, үдэсэ ургасадань аятай байдал байгуулха тухай, Байгал нуурай урда эрьеын нарһан тужа тухай мэдээсэлнүүдые хужарлан шагнамаар һэн.

"Хоморой шухаг ба үндэһэ таһаран хосорхо туйлдаа хүрэһэн ан амитадые, ургамал ногоое тэрэ зандань үлөөхэ тухай" асуудалнуудаар хоёрдохи үдэрынь түхэреэн шэрээ эмхидхэгдээ.

Эндэ хэгдэһэн элидхэлнүүдэй үндэһөөр хоёр согсолбори уридлан хэблэгдэн гаргагдаһан байна. Түгэсхэлдэнь Байгал шадар биологическа амидаралай олон ондоо янзые тэрэ зандань үлөөхэ тухай Декларацы эрдэмтэд баталан абаха юм.

Конференци мүнөөдэр хүдэлмэреэ түгэсхэхэ.

Г. БАЗАРЖАПОВА.

ТҮЙМЭР САРАЛГАДА БУЛТАДАА...

Һүүлэй хэдэн хоногой туршада республика доторнай хүбшэ тайгада гараһан түймэр олошороо. Энэнь 1995 ондо болоһон галай аюулһаа хэдэн дахин үлүү болоно.

Республикын олонхи аймагуудай хүбшэ тайгада үдэрһөө үдэртэ дүжэржэ эхилһэн түймэрые сараха, унтарааха шухала хэмжээ ябуулгада тосхон, һууринуудай хүн зон, машина, техникэ олоор хабаадуулагдана. Жэшээнь, Улаан-Удын спиртын завод шадархи ойдо болоһон түймэр сараха хэрэгые Буряад Республикын Ой модоной ажахын министерствын хүтэлбэрилэгшэд ударидажа, бүхы хүдэлмэрилэгшэдөө, бии байгаа техникээ нэмэжэ эльгээнхэй.

Эдэ үдэрнүүдтэ Түнхэнэй национальна паркын ой тайгада ехэ түймэр боложо, Солнечный, Улбагай тосхонууд галай аюулда ороһон байна. Аймагай түб Хэрэн тосхонһоо 10-аад модоной зайда түбхинэһэн Солнечный тосхондо болоһон түймэрэй үедэ 15 гэр шаташоо.

—Хүсэд бэшэ мэдээнэй ёһоор, Түнхэнэй Улбагай тосхоной галай аюулда ороходо, 4 хүн, тэрэ тоодо ойн харуулшан, 3 үхибүүн наһа бараа. Улаан-Удын авиапредприяти түймэр сараха нэгэ вертолёт үгөө. Зүгөөр сагай уларилай муудаһан дээрэһээ Хэрэн ниидэхэ аргагүй болоод һуунабди,—гэжэ Забайкалиин авиабазын начальник А. С. Нетронин мэдээсэбэ.

Хуурай, хагсуу хабарай эдэ үдэрнүүдтэ ой тайгада гараһан түймэрые саг соонь унтарааха, сараха хэмжээ ябуулгада бултадаа хабаадажа, байгаалиингаа баялиг хамгаалая!

Т. БАДМАИН.

Дэлгүүр: ажамидарха арга бэдэрхэ

ХҮДӨӨГЭЙХИДТЭ ХЭЗЭЭ ХҮРЭЖЭ ЕРЭХЭБ?

Байдалай экономическа талаараа ехэл тогтуурригүй байхадань, бүхы һалбаринуудай үйлэдбэринь эриддоошоо унана, таряашад болон малшаднай үйлэдбэрилһэн продукцияа худалдажа шадангүйгөөр айхабтар ехэ ялада ороно. Манай үйлэдбэрилһэн продукциин гаргашань бүтүүлэгдэхэеэ болиһоор нилээд үнинэй. Юрэдөөл, хүдөөгэйхидтэ "зэрлиг" дэлгүүрэй оршон байдалда ажамидарха гээшэнь угаа хүшэр болошобо.

Фермернүүдэй хүдэлөө эмхидхэхэдэ түрүүшын шууяан соогуур манай совхоз хүдөө ажахын кооперативууд, таряашанай ажахынууд, боложо таһараа бэлэй. Минии хүтэлбэрилдэг "Гильбэрэ" гэһэн кооперативта 2800 гектар таряалан, тэрэ тоодо 1100 гектар дээрэ ороохото, 250 гектарта тэжээлэй ургамалнуудые тариха газар таһалагдажа үгтэһэн байна. Тэрээнһээ гадна 220 гектар олон жэлэй ногооной ба үмсөөрөө зоной хартаабха тариха 100 гектар газар баһал бии юм.

Эдэ газар дээрэ ороохото болон тэжээлэй ургамалнуудые тарижа, ургуулһан ургасаараа ажамидарха ёһотойбди. Энэ талаар үнгэрһэн зундаа манай механизаторнууд паараа гурба дахин элдүүрилээ. 250 гектар хабарай паар хахалагдаһан байна. Тарилга үнгэргэхэ, ургасаяа хуряаха эдэ бүхы ажалаа бидэ эдеэ хоолой республиканска корпорацитай сут хамта бэелүүлээбди. Юундэ иигэжэ хэлэнэбши гэхэдэ, тэдэнэр манай кооперативые үрэһэ хүрэнгөөр, тоһо түлишын материалаар гүйсэд хангаа бшуу. Зүгөөр эндэ баһал өөрын онсо илгаа байгаа. Хоёрой хоорондо баталһан хэлсээнэй бүхы пунктнуудынь балай дүүргэгдэнгүй үлөө. Яагаа, хээгээшье һаа, ургаа болоһон ургасаяа яһала саг соонь хуряажа шадаабди.

Кооперативай механизаторнууд байгша ондо тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэреэ илангаяа эмхитэйгээр ябуулһан байна. Малай үбэлжэлгын эхиндэ гүүртэ, фермэ болон отаранууд дээрэ бэлэдхэгдэһэн үбһэн, һолоомон, талха таряанай зүйл хубаарилагдажа абаашагдаа. Манай ажахыда үбэлжүүлэгдэхэ условно малай толгой бүхэндэ дунда зэргээр 18 центнер тэжээлэй единицын хэмжээнэй тэжээл нөөсэлэгдөө юм. Энэмнай республика соо бэлэдхэгдэһэн тэжээлһээ хараа байса дээшээ болоно.

Бидэ мүнөө ажалаа эрхилхэдээ, нэгэ үдэрэйнгөө байдал хараха бэшэ, холын хараатайгаар хүдэлхэ ёһотой гээшэбди.

Техникэ, машинамнай хуушарба. Тэдээндээ һэлгүүлээд табиха запас хэрэгсэлнүүдые олохонь угаа хүшэр. Газарайнгаа хүрьһэ һайжаруулха гэхэдэ, минеральна үтэгжүүлгэ худалдажа абаха гээшэмнай эгээл хүндүүлхэй асуудалнуудай нэгэниинь болоно.

Манай үйлэдбэрилһэн продукциин худалдан абалгын үнэ сэн тон бага байһан дээрэһээнь гаргашаяа бүтүүлжэ үшөө шаданагүйбди. Ута "тоннелиин" саана хэзээ гэрэлэй гарахыень оройдоошье мэдэнэгүйбди. Хүдоогэйхидэй съезд дээрэ энэ хүшэр байдалһаа гараха арга замууд хараалагдаха юм гү гэжэ найдаһамни, баһал хубхай хооһоор хөөрэлдөөд һалаба хабди. Иимээр хүдэлхэ саг һалаа гэжэ ойлгохоор болонхойл даа. Үдэр бүхэндэ үйлэдбэримнай доошоо унажал байна. Манай республика, Росси гүрэншье хүдөө ажахыгүйгөөр ажамидаржа шадахагүй байһаниинь баһал эли. Теэд энэ талаар тодорхой хэмжээн абтахаяа байнагүй янзатай.

Мал ажалдээрэ богонихоноор тогтобол, Боомой һү һаалиин фермын мүнөөдэр туйлажархиһан амжалтань балай харагданагүй. Эндэхи малшад үрда мэтээр ажалаа хэһэн зандаа. Ондоо шэнэ юумэн бии болошоогүй. Даб дээрэ малаа тордихын тула толгой бүридэнь 5 килограмм үбһэ, 2 килограмм талха таряанай зүйл, дуран соонь һолоомо, 20 килограмм силос ба бардаа эдюулнэбди.

Би дээрэ хэлээ һэм. Мүнөө жэлдэ тэжээл яһала ехээр нөөсэлэгдэнхэй. Тиимэһээ малдаа үлөөгөөд, үлүү гараһан 300 тонно үбһэ, 100 тонно һолоомо худалдаха аргатай байнабди. Бутархай һолоомоёо килограммыень 100 түхэригөөр, тюк болгон багсалһанаа 200, үбһэеэ 500 түхэригөөр наймаалхабди.

Үбһэ тэжээлтэй байгаа хадаа бидэ һү, мяха үйлэдбэрилжэ, олзо оршо оруулха аргатайбди. Теэд тэдэнэй худалдан абалгын үнэ сэнгынь хуушанайнгаа зангаар үлэнхэй бшуу.

Иимэ хүндэ саг ходо байха бэшэл! Дээрэһээ ноёд һайдай худөө ажахыда анхаралаа хандуулдаг болоо гээшэ һаань, манда хүнгэн боложо үгэхэ бэлэй. Теэд тэрэ үнинэй хүлеэдэг анхаралнай худөөгэйхидтэ хэзээ хүрэжэ ерэхэ юм?

П. ЧИМИТОВ,
Ивалгын аймагай хүдөө ажахын Гильбэрын кооперативай директор.

ХИЛЭЭМЭЭР ХАНГАДАГ БОЛОБО

Акционернэ "Селенгалес" нэгэдэлэй предприяти гол үйлэдбэриингөө хажуугаар хилээмэ барижа, худалдаа наймааанда табиха болобо. Предприятиин хүтэлбэрилэгшэд шухала энэ хэрэгые эрхилхэ тушаа үнинэй бодомжолдог байһан юм. Сэлэнгэ мүрэнэй зүүн эрьедэхи тосхоной хүн зон хилээмээр ходо таһалдадаг, энэ асуудал шиидхэхыень гуйдаг байһан гээшэ. Турунтаево һууринай хилээмэнэй завод үйлэдбэрилһэн өөһэдынгөө продукци иишэнь үдэр бүхэндэ балай асардаггүй байгаа. Селенгинск посёлогһоо асарагдаһан хилээмэнэй шанарынь ехэл муу байһан гэжэ энэ тосхоной улад намтай уулзахадаа, нэгэн дуугаар мэдүүлээ һэн. Акционернэ "Селенгалес" нэгэдэл материальна нэмэлтэ гаргаша хэжэ, иимэ алхам хэхэ баатай болоо. Зүгөөр нэгэдэлэй зарим хүтэлбэрилэгшэд энэ алхамыень дэмжээгүй. Юундэб гэхэдэ, тус предприяти нёдондо жэлһээ мүнгэ танганай дуталдаһан дээрэһээ хүндэхэн байдалда орожо, худэлмэрилэгшэдтөө салин хүлһыень саг соонь түлэжэ шадахаяа болиһон байгаа бшуу.

Үни хада солдадуудай эдеэлдэг байһан хуушан столовын гэр соо хилээмэ болон хилээмэнэй зүйлнүүдые болгохо тусхай түхеэрэлгэнүүдые тодхожо, кондитерска зүйлнүүдые ба хилээмэ бариха цех нээбэ. Энэ хооһон гэр соо цех нээхын тула ехэхэн хэмжээнэй ажал ябуулаа.

Екатерина Анатольевна Сафроновагай ударидалга доро найман хүдэлмэришэн хилээмэ барина, хоёр наймаалагша болгоһон хилээмыень зондо худалдадаг байна. Энэл гэр соогоо нэгэ таһалгыень магазин болгожо түхеэрэнхэй. Ушар тиимэһээ зондо халуун, һая баригдаһан, һайн шанартай аад, үнэгүй хилээмэн наймаалагдадаг болобо. Магазинай тагууд дээрэ хилээмэнэй хэбтэхыень оройдоошье харахагүйт.

Эндэ дүрбэн халаанайхид хүдэлдэг байха юм. Халаан бүхэндэ 2-2 хүн ажаллана. Минии ябаһан үдэр Галина Платоновна Толстых Надежда Анатольевна Юдина хоёрой хүдэлжэ байхадань, ажал хэрэгээрнь танилсаа һэм. Хилээмэ баригшадай мэдүүлһэнэй ёһоор эдэнэр халаан соогоо дунда зэргээр мянгаад бүүлхэ хилээмэ болгодог байна. Энэ хоёрой нэгэнэйнь һая болотор ажал хэнгүй, гэртээ һууһан һаань, нүгөөдэнь нютагай дунда һургуулида тогоошоноор хүдэлхэдөө, һарадаа дунда зэргээр 50-80 мянган түхэриг салин хүлһэ абадаг байгаа юм. Тиигээдшье тэрэнээ саг соогоо абадаггүй байһаниинь эли. Энэ цехтэ хүдэлдэг эхэнэрнүүд ажалааараашье, салин хүлһөөрөөшье сэдьхэлээ хананги гэжэ ойлгоо бэлэйб. Хилээмэ баригшад һара бүхэндэ дунда зэргээр 500 мянга гаран түхэриг салин абахаһаа гадна, предприятии хүтэлбэрилэгшэдэй халуун анхаралаар хүреэлэгдэнхэй байһыень мэдэжэ абабаб.

Цехэй хүдэлмэрилэгшэдэй һайн шанартай, үнэгүй хилээмэ үдэр бүхэндэ барижа, нютагайнгаа зониие гүйсэд хангажа байһандань гэндэхи хүнүүд баяр баясхаланиие хүргэжэ байгаа һэн.

Н. ХАРИТОНОВ.
Прибайкалиин аймаг.

ҺАЙН ХЭРЭГТНАЙ ҺАНААШААР БҮТЭГ ЛЭ!

(Нигүүлэсхы сэдьхэлэй үряагаар байгуулагдаһан Буддын шажанай гүрэнэй бэшэ пенсионно жаса тухай)

Республикада ажаһуугшад, илангаяа наһанайнгаа амаралтада гарахаар дүтэлһэн зон нёдондо зун эмхидхэгдэһэн энэ жасын хүдэлмэреэр эзэлүүдгүй һонирходог гээшэ.

Газетын корреспондент Г.ДАШЕЕВАГАЙ жасын гүйсэдхэхы директор Л. В. БЫЛКОВАТАЙ хөөрэлдөөе уншагшадай һонорто толилхомнай.

КОРР.: Любовь Васильевна, гүрэнэй пенсионно жаса республикадамнай хүдэлдэг гээшэ. Энэ жасын хүдэлмэридэ нэмэри болохоор гүрэнэй бэшэ жаса байгуулагдаба гээшэ гү?

Л. В.: Манайхитай адли гүрэнэй бэшэ аяар гурбан жаса бии болонхой гээд абаһаар тайлбарилһуу. Теэд Россин Федерациин бусад зарим регионуудта орходоо, энэмнай үсөөн гээшэ. Жэшээлбэл, Нижегородско областьдо - 10, Вологодско областьдо - 11, Москва хотодо - 135 иимэ жаса бии.

Росси дотор бүхыдэнь абаад үзэхэдэ, аяар 800 гаран гүрэнэй бэшэ пенсионно жаса бүридхэлдэ абтанхай. Гэхэ зуура, хүгжэнги түгэс оронуудай байдалһаа энэ талаар холо гээгдэнэбди. США-да, жэшээлбэл, гүрэнэй пенси 300-һаа 600 долларто, хубиин пенсионно жасаһаа һара бүриин түлэлгэнүүд 3-4 мянган долларто хүрэдэг. Тиимэһээ наһанайнгаа амаралтада гарахадаа, үл хоолоо яажа залгахаб гэжэ һанаагаа зоболтогүй. Заримдаа анхан абадаг байһан салин хүлһэнэйнгөө зэргын мүнгэ абана бшуу.

Харин тиихэдэнь манай эндэ гүрэнэй уялгата пенсионно хангалгада нэмэри болохо жасануудыг һаянайл бии болгогдожо эхилээ.

КОРР.: Тус жасын эмхидхэн байгуулагдаһан тухай хөөрэжэ үгыт.

Л. В.: Нэн түрүүн Россин Буддын шажантанай түбэй захиргааниие нэрлэе. Тэрэшэлэн республика соо нилээд мэдэжэ болоһон "Бурят-Азия-Траст" гэһэн финансова компани, мүн "Консультации, инвестиции. Траст ЕА", "Биотех, ЛТД" гэһэн фирмэнүүд эмхидхэн байгуулагшадай тоодо ороно.

Эмхидхэн байгуулагшадай тоо олошоруулаа һаа, һайн байгаа. Хэдэн томо предприяти, эмхинүүд энэ тоодо оролсохо хүсэлтэй байһанаа мэдүүлэнхэй. Ажал ябуулгымнай эхи үндэһэ табиха мүнгэн һан үшөөл бирагүй бага гээд тэмдэглэмээр. Пенси түлэхэ гуримда экономическа тоололгонуудаа үндэһэтэйгөөр хэжэ, лицензи абаха хэрэгээ шидхэхэмнай.

КОРР.: Жасаяа байгуулхадаа, Росси дотор бии байгаа иимэ жасануудай дүрэ-түхэл баримталаа ёһотойт?

Л. В.: Хоёр түхэлэй иимэ жасануу Росси дотор бии юм. Страховой болон трастова гээд илгарна. Нэгэдэхи түхэлөөрнь болбол, пенсиин нөөсэ мүнгэнэй жасада оруулдагдахада, тэрэ мүнгэниинь жасадаал үлэнэ гэхэ гү, али жасын түлөөлэгшэ өөһэдын хараагаар энэ мүнгэеэ хэрэглэнэ. Энэ ушарта пенсионернүүдэй урда харюусалгань жасынхидта өөһэдтэнь лэ сэхэ тудана.

Хоёрдохи түхэлөөрнь хадаа жаса трастова компани болоно гэхэ гү, али нөөсэдэ мүнгэеэ оруулагшад тусхай, соведээр дамжан жасын ажал ябуулгада сэхэ хабаадана. Тиихэдээ жасын хүдэлмэриин түлөө харюусалгые хоёр талынхид хубаарилан даажа абана бшуу. Иимэ гуримай һайшаалта талань гэхэдэ, хинахада аятай, эд зөөриин эзэд хүтэлбэридэнь хабаадана. Тиимэһээ нөөсэлэгшэдэй найдаха үндэһэн гүйсэд бии.

КОРР.: Шэнэ жаса үшөө ямар өөрын онсо шэнжэтэй гээшэб?

Л. В.: Бидэнэр гансал наһанай хэмээр пенсидэ гараһан зондо бэшэ, харин бэеын байдалаар инвалид болоһон, тэжээдэг хүнөө алдаһан, бусадшье олон ушарнуудта пенси түлэдэг байхабди. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, манай жаса гансал наһажаал зондо бэшэ, залуушуулда мүн лэ хэрэгтэй болохо жэшээтэй.

Нэмэлтэ пенси тоолон гаргаха, бүридхэлдэ абаха, түлэхэ талаар түб байгуулхабди. Иимэ пенси гүрэнэйхидэл адли почтово отделениүүдтэ түлэгдэдэг.

КОРР.: Нөөсэлэгшэдэй мүнгэ арьбадхахын тула олзо олохо, тиигэжэ нэмэлтэ пенси түлэхэ арга олохо ёһотойт гээд ойлгоноб. Энэ зорилготнай яагаад бэелүүлэгдэхэ гээшэб?

Л. В.: Гүрэнэй бэшэ пенсионно жасануудай нөөсэ хэрэглэлгэдэ лицензи үгэхэ талаар Россин Федерациин Правительствын дүрим бии юм. Энэ дүримэй ёһоор, манай жаса юридическэ болон физическэ нюурнуудай һайн дурааараа оруулһан нөөсэ мүнгые бүридхэхэдөө, олзын хэрэг эрхилхэ ёһогүй.

Харин энэ мүнгэеэ бидэнэр тусхай компанида дамжуулха зэргэтэйбди. Энэ компани жасымнай суглуулһан мүнгые үрин-тарингүй, олзо эрхилһэнэй ашаар бүри арьбадхаха уялгатай. Иимэл гуримай ашаар жаса олзотохол даа.

КОРР.: Теэд найдамтай компани олохонь гү, али бүрилдүүлхэнь угаа бэрхэтэй ёһотой?

Л. В.: Энэ талаар бидэнэрэй зобохо юумэн үгы. Юуб гэбэл, манай жаса "Бурят-Азия" гэһэн финансова бүлэгэй бүридэлдэ ородог юм. Жасыемнай эмхидхэн байгуулагшадай нэгэн - "Бурят-Азия-Траст" гэһэн финансова компани мүн лэ энэ бүлэгэй бүридэлдэ ороно бшуу.

Фондово, инвестиционно дэлгүүрнүүд дээрэ, мүн юридическэ нюурнуудай нөөсэ мүнгые арьбажуулха талаар дээрэ дурсагдаһан бүлэгэй байгууламжанууд мэргэжэнги ёһоор хүдэлхэ шадабаритай.

КОРР.: Арад зоной аша туһада алба хэхэ гэжэ байгуулагдаһан жасынтнай пенсионно хангалгада өөһэдын хубитаяа оруулжа байһан тухай дуулахадаа, урмашаха бэзэбди.

Л. В.: Экономическа, политическэ байдалай гогтонижоходо, гүрэнэй бэшэ пенсионно хангалга бэхижэхэ жэшээтэй. Мүнөө дээрээ саг дары хүл дээрээ гарахамнай бэрхэтэй. Хүгжэнги түгэс оронуудта иимэ жасанууд бүхы налогуудһаа сүлөөлэгдэдэг гээшэ.

Байн байтараа манай гүрэндэшье налогой татаоариин жолоо һуларуулагдаха бэзэ гэжэ найданабди. Иимэ ушарта пенсионно жасанууд баяжаха, эрхэтэднай хубхэгэр пенси абадаг болохо ха юм.

Теэд тэрэ сагые хүлеэжэ мүин һуухагүй, мүнөөнэй эрхэ байдалда ажал ябуулгаяа ашатайгаар эрхилхые оролдохомнай гээшэ.

КОРРЕСПОНДЕНТ: Һайн хэрэгтнай һанаагаар, буян хэшэгэй буурашагүй гуримаар бүтэжэ байхань болтогой!

Түймэрэй аюул ехэ

ГАЛ ХҮЛЕЭХЭ, ХАЙРЛАХАГҮЙ

—Мүнөөдэрэй байдалаар республикын хэдэн аймагуудай хубшэ тайгада 419 түймэр боложо, 2344 гектар талмай дээрэхи ургамал үндэһөөрнь үгы хэбэ. Энэмнай хүсэд бэшэ мэдээсэл. Юуб гэхэдэ, мүнөөдөө гурбан авиаотделениин мэдэлдэ үгтөө болоһон МИ-2 түхэлэй хоёр, Ми-8 гансахан вертолет агаарта дэгдэн гаража, хаана, али хубшэ тайгада түймэрэй болоһон тухай мэдээсэнэ,—гэжэ Забайкалиин авиабазын начальник А. С. Нетронин һанаата болоно.

Энээнһээ гадна ойн ажахын жасын хоёр мянган гектараа үлүү газарта 310 түймэр болоһон байна. Хүбшэ тайгада гарахан галые саг соонь унтарааха болоходо, техникэ байхагүй. Шалтагааниинь—мүнөөхил мүнгэн. Энээнһээ боложо, тоно түлишэ абаха аргагүй. Республикын нютагуудта байгуулагдахан авиаотделенинүүдэй гурбанай—Захааминай, Кабанскын, Улаан-Удын авиаотделениин агаарай гурбан онгосо дэгдэжэ, ойро тойронхи газар, уһаяа аюулһаа абараа болодог юм ха. Бусадынь үнгэрэгшэ жэлдэ Улаан-Удын авиапредприятида агаарай онгосонуудые хэрэглэһэнэйнгээ түлөө түлэхэ 7,2 миллиард мүнгэ хаанаһаа олохо бэлэй. Эндэһээ уламжалан, тус авиапредприяти вертолет, самоледуудаа заһабарилха, салин хүлһэ түлэхэ аргагүй болоһон юм. Һүүлэй мэдээнэй ёһоор, авиапредприятиин летчигууд, технигүүд байгша оной февраль һарынгаа салин хүлһэ мүнөө хүрэтэр абаагүй байна.

Забайкалиин авиабазын хараалһанай ёһоор байгша ондо 13 вертолет, АН-2 түхэлэй 7 самолёт республикын хубшэ, тайга дээгүүр ниидэхэ ёһотой һэн. Тус баазын диспетчернүүдэй албанай таһагта ороходо, хэдэн арбаад улаан тугхануудаар тэмдэглэгдэһэн тусхай карта ханадань үлгөөтэй. Энэнь хадаа республикын ямар аймагуудай хубшэ тайгын галай аюулда орохон тухай харуулһан тусхай тэмдэгүүд болоно. Тэмдэгүүдһээнь тобшолходо, Захааминай аймагта аяар 11 түймэр хубшэдэнь дүжэрһэн байна. Эдэ үдэрнүүдтэ Химнэ голой эхиндэ гарахан ойн түймэр унтараагдаа. Харин нүгөөдүүлынь үдэрһөө үдэртэ хубшэ тайга соохи байгаалиин баялигуудые хайра гамгүйгөөр үрэбхиһөөр.

—Закаменск хотын урда тээһээ, гүрэнэй хилэһээ, арбаад модоной газарһаа Монголой Республикын Хухшэн гэжэ хубшэдэ гурбан ехэ түймэр гаража, манай республикын ой тайгада хүрэжэ ерээ. Энээн тухай Буряад Республикын Граждан оборонын штабта, мүн Монгол ороной түлөөлэгшэдтэ хэлэгдэнхэй,—гэжэ тус баазын начальник А. С. Нетронин тобшолно.

Баазын хүтэлбэрилэгшэдэй мэдээсэһэнэй ёһоор, республика доторнай үдэрэй туршада 30-һаа 40 хүрэтэр галай аюул болоно. Шалтагааниинь гэхэдэ, хабарай урин дулаан үдэрнүүдэй эхилхэдэ, сабшалан, бэлшээриин хагдан галдагдана. Дүтэ шадарай ой модондо гал аһажа, ехэ түймэр болоно. Энээнһээ гадна хубшэ тайгада гарахан хүн зон гал носоожо, эдеэгээ шанахадаа, тэрэнээ хүсэд унтараангүй орхижорхино. Эдэ бүгэдые элирүүлхэ зорилгоор нютагай хүтэлбэрилэгшэд, дотоодын хэрэгүүдэй таһагай хүдэлмэрилэгшэд мүрдэлгэ хэжэ, элирүүлжэ, гэмтэниие хуулиин харюусалгада хабаадуулжа эхилэнхэй.

—Манай баазын бүхы албатан мүнгэнэй бии болохотой зэргэ техникэ зэмсэгээ абажа, ой тайгада дүжэрһэн түймэрые унтараахаар үглөө, мүнөөгүй бэлэн байдаг гээшэбди. Мүнөө баазада тоологдодог 60-һаа дээшэ техникэ түлишэгүйһөө боложо, хашаа соо байлгагдана. Буряад Республикын Ойн ажахын министерство хубшын түймэртэй тэмсэхэ хэрэгтэмнай шадаха соогоо туһаламжа үзүүлнэ. Зүгөөр энэнь багаданал даа,—гэжэ Анатолий Семенович голохорхо юм.

—Анатолий Семенович! Баргажан голой эхиндэ ехэ түймэр боложо эхилбэ. Туһаламжа үзүүлыт!—гээд Хурамхаанай аймагай Зэргын заповеднигэй директор Ц. З. Доржиев бидэнэрэй хөөрэлдэжэ һууха үедэ хонходоо һэн.

—Мэнэ гэһээр Баунтын аймаг руу ниидэхэмнай. Гэдэргээ бусахадаа хүрэхэбди. Түймэр унтарааха хэмжээ аймагайнгаа хүтэлбэрилэгшэдтэй хэлсэжэ, хүн зониие, машина, техникэ түргэн саг соо эмхидхэжэ туршыт даа,—гээд, нүхэр Нетронин харюусаха юм. Сэхыень хэлэхэдэ, сошордомо иимэ мэдээсэлнүүд тус баазада үдэр бүри шахуу ерэжэ, шухала хэмжээнүүд абтажал байдаг юм ха. Тиихэдэ вертолет, самолёдгүй болоһон бусад аймагуудай ойн харуулшад хаана түймэрэй болоһые хайшан гээд мэдэхэ болоноб. Гансал түймэрэй ехээр гаража, утаа уняарайл болоходо тухайлха баатай болоно бшуу.

—Жэл бүри хубшэ тайгада болодог түймэрые сарахын тула Буряад Республикын Правительствын болон министерствэнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд шадаха зэргээрээ туһалха, тэдхэмжэ үзүүлхэ аргаяа бэдэрнэ, иишэ, тиишэнь, Россин Федерациин Ойн ажахын, Финансын министерствэнүүдтэ хандажа, олон тоого бэшэгүүдые эльгээһэн байха юм. Жэшээнь, байгша оной февраль һарада Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов, Красноярска хизаарай, Томско областиин захиргаанай гулваанууд А. М. Зубов, В. М. Кресс гурбан Россин Федерациин Президент Б. Н. Ельциндэ иимэ гуйлтатай бэшэг эльгээһэн байна:"Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй хубшэ тайгада жэл бүри боложо байдаг галай аюул хүндэ хүшэр байдал тохёолдуулна гээд Танда ханданабди. Тундрада, ой тайгада гарахан түймэрһөө барилгын модо, уһа голоо, хубшэдэ ажамидардаг зэрлиган гүрөөл, шубуу шонхор хамгаалха тухай хэлэһэнэйшье үлүү. Эндэһээ уламжалан, хубшэ тайгын нөөсэ баялиггүй болоходо, экономико муудана, доройтоно. Апрель һарахаа, түймэрэй эхилдэг хаһын урда тээ Федеральна бюджедһээ шухала хэрэгтэй мүнгэ зөөри һомолжо туһалыт гэжэ гуйнабди".

Россин Федерациин Президент Б. Н. Ельцин энэ бэшэг абаһаар, Россин вице-премьернүүд В. В. Каданников, А. Х. Заверюха, финансын министр В. Г. Пансков гэгшэдтэ манай зоныг хүтэлбэрилэгшэдтэ түргэн саг соо туһаламжа үзүүлхыень дурадхаһан бэшэг эльгээхэдээ, абаһан шиидхэбэри тухайгаа элидхэхыень найдаһан байгаа. Б. Н. Ельцинэй гар табилгатай сааһан мартын 3-най үдэр эдэнэртэ барюулагдаһан гэе.

Зүгөөр эдэ хүтэлбэрилэгшэд мүнөө хүрэтэр болохотой туһаламжа үзүүлэнгүй һуунал ха. Тиихэдэнь яалтайб?! Сааһан тэсэнэл бээ, харин хубшын түймэр бидэнэрэй баялигые гамнаха бэшэ, үнэһэн тоборог болгоод орхино ха юм. Тиимэһээ нютагуудай хүн зон, галай аюулһаа өөһэдынгөө баялиг гамнаха, хамгаалхын тула һэримжэтэй байха ёһо заншалаа бү мартая гээд һануулха дуран хүрэнэ.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

МЭХЭТЭЙ АРГЫН ХОЙШОЛОН

Улаан-Удэ хотын гудамжануудаар, илангаяа зоной олоор һүндэлдэг газараар, магазинуудай дэргэдэ, ногоон базаар дээрэ һүүлэй жэлнүүдтэ залуушуул хүнгэн мүрөөр мүнгэ олохо гэжэ элдэбын нааданууды эмхидхэжэ, хүнүүдэй мүнгэ зөориие мэхэ гохоор һуулин абахые оролдодог болоһониинь эли. Бүлэг хүбүүд нэгэ газарта сугларжа, сааһан хабтагар картон дээрэ гурбан хаарта, үгышье һаа, гурбан хурабша гаргажа табяад, жэшээлхэдэ, гурбан хаартын хоёрынь нэгэ мастиин, гурбадахинь ондоо мастиин байха ушартай юм. Энэ нааданай гуримаар ондоо мастиинь шэлэн олобол, кассада сугларһан бүхы мүнгыень наадаһан хүн абаха ёһотой. Тиихэдээ нааданда орохон хүн кассада тэдэнэрэй тогтоохон мүнгыень түлөөд, тааха эрхэдэ хүртэхэ байна. Таагаагүй һаа, мүнгээ миинтээр үгөөд лэ һалаха ха юм. Хурабшаар наадаха наадан хаартадал баһал адлирхуу аад, харин онсо илгаань гэхэдэ, хурабша дороо монсогор түмэр шарик мухарюулжа, зониие мэхэлхэ арга олгоно бшуу. Нааданда хабаадаһан хүн гэдэнэрэй тогтоохон 30000, 50000, 100000 түхэриг хүрэтэр түлэжэ, энэ дүхэритэнь орохо эрхэтэй болоно.

Хаарта һэлгүүлжэ худхаһан, монсогор шарик хурабшануудоогуур мухарюулһан удамаршаниинь (хатаалагшад, мухарюулагшад) энэ хэрэгтэ одоол ёһотойгоор мэргэжэнхэй, нюдэ сабшаха зуура зониие мэхэлхэ шадабритай хүн байха ёһотой. Тэрэниие тойроод байһан залуу 5-6 хүбүүд энэ компаниин гэшүүд болоно. Теэд тэдэнэр энэ бүлэгтэ ородогоо бэшэндэ харуулхагүй гэжэ ехэтэ оролдодог байна. Зониие наадандаа олоор хабаадуулхын тула эдэнэрэй нэгэниинь 20000-30000 түхэриг удамаршандаа һарбайжа үгөөд, нааданда өөрөө оролсожо, хэрбээ таагаа һаа, кассада сугларһан хоёр-гурба дахин ехэ мүнгэ абаад, талиха гү, али таагаагүй байбал, ехэл голхоронги зан харуулжа, нааданһаа гаража, ошохо баатай болохо юм.

Хатаалагшадынь наадаяа миин эмхидхээд байха бэшэ, энэ дүхэригтэ ерээд, һонирхон харагшадые нааданда оролсохыень уряалха, банкда эды-тэды мүнгэн сугларааа гэжэ ходо соносхожо байха уялгатай.

Нааданда хорхойтойгоор орохон улад, илангаяа эхэнэрнүүд мүнгээ хэды алдаашье һаа, хурганайнгаа алтан бэһэлиг, хүзүүнэйнгээ алтан оохор, алтан һиихэ гэхэ мэтээ табижа, наададаг байна. Алдаһаншье ушарнууд али олон юм ааб даа. Энэ нааданай гурим һайн мэдэхэгүй, мэхэлжэ байна гэжэ ойлгоогүй, олзо оршотой бусахамнай гэжэ һанаһан хүдөөһөө ерэһэн улад эдэ мэхэшэдэй гарта мүнгэнэйнгөө хажуугаар олохон сэнтэй юумэнүүдээ алдаһан байна. Энэньшье, ойлгосотой бээ. Эхэнэрэй магазинай, хүүгэдэй универмагай дэргэдэ наадаһан бүлэгэй удамаршаниинь уданшьегүй улаан үнгэтэй шэнэ моделиин "Жигули" машинаар гүйлгэжэ ябахыень хотын зон хараһан байгаа бээ. Энэмнай одоол хүнгэн мүрөөр олдоһон, хүн зониие мэхэлжэ олоһон мүнгөөр худалдажа абтаһан машина болоно гэжэ үсөөхэн хүнүүд мэдэнэ ёһотой.

Һүүлэй үедэ баһа нэгэ һонин ушартай дайралдадаг болонхойбди. Ямар ушар бэ гэжэ уншагшадтаа ойлгуулаад үгэебди. Зоной олоор ябадаг магазинууд соо, дэлгүүр дээрэ, газаа үйлсэнүүдтэшье үнөөхил залуу хүбүүдэй резинээр татажа шангаар бэһэлһэн 50000 түхэригэй эбхээтэй мүнгэ абажа байһан гү, али энэ-тэрэ юумэ хаража байһан хүнэй хүл доронь зорюута хаяжа унагаагаад: - "Энэ танай мүнгэн гү?"- гэжэ убайгүйгөөр һурадаг болонхой. Миниий гээд танай бодхоожо абаа һаатнай, энэтнай миниий мүнгэн. Энээн соо тэды мянган түхэриг байха. Тоолоё, гэхэл даа. Энэ бэһэлээтэй мүнгэн соо 10 иимэ сааһан байха гээд тэрэтнай танай гарһаатнай табинай багса шарбуунсануудыетнай буляаха тооной абахал. Тоолоходонь, хэрбээ 10 сааһанай ороондо найман сааһан мүнгэнэй байхадань, "Ши зуу мянган түхэригыемни хулуугааш" гээд гэмнэжэ ороохо. Эгээл энэ үедэнь тэрэнэй нүхэдынь шамда дүтэлжэ, хэдэн тээһээшни добтолжо захалха. Хэлэһэн энэ дугуу мүнгыень тэрэ дарыдаа түлөөгүй һаашни, сохюулхадаашье магадгүй. Иимэ муухай ааша гаргажа, залуу үетэн хүнгэн мүрөөр мүнгэ олохые оролдодог болонхойнь ехэл гомдолтой.

Эндэ һаяхана миниий танил, Мухар-Шэбэр һууринда ажаһуудаг Ц. Цыриторон намда энээн тушаа иигэжэ хөөрөө һэн. "Ажалай неделиин һүүлшын үдэр хотын ногоон базаар дээрэ ябахадамни, буряад хоёр хүбүүд хүл доромни резинээр бэһэлээтэй 50000 түхэригэй багса мүнгэ хаяжархиба гээшэ. Гайхажа, зогсожо байтарни, нэгэниинь һөөргөө бусаад, "Энэ танай мүнгэн гү?" - гээд, асуугаа. Тиихэдэнь: - "Үгы, миниий бэшэ. Танай нүхэртнай хармаанһаа унагаагаад ябашоол," - гэбэб. "Танда хэрэгтэй һаань, абыт," - гээд тэрэмни намһаа һалажа үгэбэгүй. "Намда хэрэггүйл даа," - гэжэ хэлээд саашалбаб. Тиимэ хоношье ябаагүй байтарни, ондоо залуу гурбан хүбүүд миниий урда баһа багса мүнгэ хаяжархиба. Одоол дүй дүршэлтэй болоһон хадаа тогтон торонгүйгөөр тэдэнэрэй хажуугаарнь үнгэрхэдэмни, нэгэниинь намайе хүсөөд, "тантай суг ябаһан нүхэртнай мүнгэнээ гээжэрхёо" гээд эбхээтэй багса мүнгэ намда һарбайхадань: - "Намтай хүн суг ябаагүй," - гэжэ сухалтайгаар хэлэхэдэмни, тэрэ хүбүүн юушье хэлэнгүй түргэхэн арилшоо һэн.

Үшөө нэгэ иимэ баримта дурдахаар. Миниий танил, ажалай ветеран Любовь Ананьевна Дмитриеватай һаяхан уулзахадаа, энээн тушаа хоорэхэдэмни, "Пенсионернүүдэй пенсиеэ абаха "удэрыень тодорхойлжо мэдэһэн залуушуул почтодо ерэжэ нахяад, мүнгээ абаһан арай-шамай ябаһан хүгшэдые хойноһоонь дахажа гараад, тэдэнэй урдань өөһэдынгөө багса мүнгээ унагаагаад, хойнонь ябаһан бүлэгэй нэгэниинь эдэ хүгшэдые хүсэжэ, "энэ танай мүнгэн лэ" гэжэ хэлэжэ ойлгуулхадань, үлгэ-һалга болошоһон хүгшэниинь юушье ойлгонгүйгөөр тонгойжо, газарта хэбтэһэн мүнгыень абаха баатай болоно. Эгээл энэ үедэнь урдань ошоһон хүбүүд һөөргөө тэхэрижэ, "энэтнай манай мүнгэн лэ. Бидэ хармаанһаа унагаажархиһан байгаабди" гээд пенсионер хүгшэнһөө мүнгэеэ абаад тоолоходонь, тэрэнь заатагүй дутуу "болошоһон" байхал даа. "Энэтнай дутуул. Та эндэһээ мүнгэ абаа һэн гүт?" гэжэ хүбүүдэй убайгүйгөөр һурахадань, тэрэ хүгшэниинь мэнэ һаяхан пенсиингээ мүнгэ хүбүүдтэ харуулхадань, эдэнэй нэгэниинь тэрэниие абажа баһал тоолоходоо, хэдэн сааһыень арга мэхэтэйгээр үбэршэлжэ абажархиһа ха юм.

Иимэ хөөрөөнүүдые шагнаад, юрэ бусын байдалые хоёр нюдөөрөө хараад байхадаа, мүнөө үеын залуушуулай һүүлэй һүүлдэ ямар шүүлиргүүдэй бии болохыень мүнөө хэлэхэнь үшөөл эртэ гэжэ һануулха байнаб. Сагнай хайшаа хубилха юм, тэрээнһээ бүхы ажабайдалнай сэхэ дулдыдаха бшуу.

Д. ДОНДОКОВ.

Июниин 16 - Россин Федерациин Президентын hунгалтын үдэр

ДАХИНАА АЛДУУ БҮ ХЭЕ!

1991 ондо СССР гүрэнэй бүридэлдэ ородог РСФСР-эй Президентээр Б.Н. Ельцин hунгагдаа hэн. Мүнөө СССР-шье, Советүүдшье, социализмшье үгы. Тиимэhээ Б.Н. Ельцин Россин Федерациин хуулита Президент гэжэ нэрлэгдэхэ юм гү? - гэhэн асуудал аргагүй гараад ерэнэ. Эндэ бодомжолоод үзэе...

Бүрин эрхэтэ болоhон Россин Федерацида, урдандаа РСФСР-эй үедэ байhан гүрэнэй бүхы байгуулганууд - президент, арадай депутадуудай съезд, Конституционно Сүүд гэхэ мэтэ - юридическэ талаараа эрхэгүй гэхэ гү, али болюулагдаhан болоно. 1991 ондо СССР-эй бүридэлдэ ородог РСФСР-эй президентээр hунгагдаhан Б.Н. Ельцинэй уялгата үүргэ Буряадай, Яхадай-Саха, Хальмагай болон бусад Россин мэдэлдэ ородог республиканууд ай президентнүүдэй мүнөөнэй үүргэдэладли байгаа бшуу. Тэрэ сагhаа хойшо Россида Гүрэнэй Дүүмэhээ ондоо шэнэ hунгалта болоогүй. Тиимэhээ имагтал Россин Федерацида хуулиин ёhоор hунгагдаhан Президент үгы байнабди, харин Б.Н. Ельциниие референдумэй дүнгөөр арадай этигэмжэдэ хүртэhэн тушаалта нюур гэжэл тоолохо болоно хабди. Минии бодоходо, бидэ мүнөө бүрин эрхэтэ гүрэнэйнгөө түрүүшын Президентые ёhотойл хуулиин үндэhөөр hунгаха гэжэ бэлэдхэл хэжэ байнабди.

Теэд юундэ аяар 5 жэлэй туршада хуулиин ёhоор гүрэнэй Президент hунгагдаагүйб? Президентые шэнээр hунгаха гэhэн Ельцинэй Зарлиг (N 1400) юундэ бэелүүлэгдээгүйб? Минии hанахада, энэ Зарлигай бэелүүлэгдээгүй ушар иимэ. Б.Н. Ельциниие арад зон hунгангүй байжа магад гэжэ тэрэнэй хажууда хүнүүд ехэтэ айна. Хэрбээ иимэ юумэнэй болоо hаа, тэдэнэр ажал хэрэгээ алдахаhаа эхилээд, олохон лэ хойшолонгуудтай байха бэшэ гү. Тиимэhээл эдэ хүнүүд Ельциниие дахинаа hунгаха талаар тон эдэбхитэй ажал ябуулжа захаланхай. 1991 ондо Б.Н. Ельцин юундэ илалта туйлааб гэжэ бодомжолжо үзэхэдэ, хоёр лэ шалтагаан харагдана. Нэгэдэхинь, Горбачёвой ябуулжа байhан политикые хүн ойлгохоёо болёод, тэрэниие дэмжээгүй. Хоёрдохёор, Россие бүрин эрхэтэ гүрэн болгохо гэhэн үүсхэлые Ельцин тон шадамараар хэрэглэжэ шадаа. Гэхэтэй хамта, Президент боложо абамсаараа, Борис Николаевич түрүүн хэлэhэн юумэнүүдээ хуу мартаа. - "Үгэдөө хүрөөгүй болбол рельс дээрэ толгойгоо табяад хэбтэхэб", - гэhэнээ мүнөөшье болотор мартаhан зандаа.

СССР гүрэниие hандаргахагүй гэжэ 1993 оной референдум дээрэ зоной ехэнхи дуугаар шиидхэбэшье, Ельцин Беловежскэ хэлсээ эмхидхэжэ, дансада гар табяа. Минии hанамжаар, референдумдэ хабаадагшад, олон юумэ ойлгонгүй, Президентын дурадхалнуудые дэмжэжэ, гүрэнэй засагай бүхы шахуу эрхые тэрэнэй гарта барюулаа. Энэл ушарhаа Верховно Совет болон Арадай депутадуудай съездые тэрэ хүсөөр болюулаа. Мүнөө шэнээр hунгагдаhан Дүүмэ ба Федерациин Совет балай ехэ эрхэтэй гэжэ хэлэхын аргагүйл даа. Иигэжэл тэрэмнай гүрэн соогоо хаан мэтэ ганса эзэн болонхой.

Россида үйлэдбэри үгы шахуу болоо. Ехэнхи ушартаа хари гүрэнүүдэйл эдеэ хоолоор, үмдэхэ хубсаhаар хангагданабди. Соёлой, эрдэмэй, hуралсалай hалбаринууд ямар байдалда орошоhыень харанат. Эм домой сэн 20 мянга, хилээмэнэй сэн 12 мянга, коммунальна хангалгын түлбэри 40 мянга дахин нэмээ. Тиихэдэ салин оройдоол 2-2,5 мянга дахин нэмэhэн байха юм. Мүнгэнэй сэнгэй бууралгые харая. Мүнөөнэй 12000 түхэригэй сэнтэй болонхой. Гүрэнэй экономическа байдал 50-яад онуудай хэмжээндэ хүрөө.

Эдэ бүгэдын эли тодоор харагдажа байхада, арад зоной мунхижа, тулижа, мүнөөдэрэйнгөө хилээмэ хаанаhаа олохомниб гэжэ hанаа үнөөндэ унаад байхада, гүрэнэймнай хүтэлбэрилэгшэд байдал hайжарна гээд лэ үдэр hүнигүй хэлэжэл байха юм. Энээниие юун гэжэ ойлголтойб?

Салин хүлhэ саг соонь түлүүлхэ гэhэн хэмжээ ябуулганууд - ээлжээтэ мэхэ. Ажалшадай салингые саг соонь түлэхэ гээшэмнай гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй сэхэ уялга ха юм даа.

Тиихэдэ, Чечняда боложо байгаа дай эхилээд, Президентээр дахинаа hунгагдабал, энэ дайе болюулхаб гэжэ Ельцинэй хэлэхые дуулахадаа юун гэжэ ойлгохо бологдоноб. Тэндэ боложо байгаа шуhата дайнай хойшолонгые, эхэ эсэгэнэрэй уй гашуудалые, үглөөшье мүнөөшье алуулжа болохо сэрэгшэдэй hанаа бодолые ойлгодог хүн юм гү? Россин Верховно командалагша нэрэтэй хүнэй "сэрэгэй дүй дуршэлыень" ойлгохоор лэ даа. Россин Армиин 426 мянган сэрэгшэ 11,5 мянган чечен сэрэгшэдые илажа ядажа байна. Хосорhон хүнүүдэй тоо үнэн сэхээр нэгэ дахиншье хэлэгдэнэгүй. Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй, дотоодын сэрэгүүдэй, МВД-гэй, ФСБ-гэй хүтэлбэрилэгшэд өөhэд хоорондоо эбгүй, үгэ үгөө ойлголсоногүй, няд гэмэ нэгэн ударидалга үгы. Хэн энээнhээ хохидоноб? Зүб даа, юрын солдат хүбүүн!

... Дүтэлжэ байгаа hунгалта Россин саашанхи хуби заяае шиидхэхэ, хүгжэлтын харгы замые тодоруулха байна. Теэд мүнөө засаг баригшадые дахинаа hунгабал, hайн юумэ үзэхэгүйбди, hаруул замда гарахагүйбди гэжэ ойлгоёл нүхэд. Ушар тиимэhээ hунгалтын үдэр, июниин 16-да, зүб шиидхэбэри абахыетнай уряалха байнаб. hайн боложо үзыт, ухаан бодолоо хүдэлгыт, гүрэн доторнай, республикадамнай юун боложо байhыень анхарыт.

Би, өөрөө Г.А. Зюгановай түлөө дуугаа үгэхэб. Компартиин программатай танилсаад байхадаа, - арадай этигэлэй правительство байгуулха, хари бусаар хэгдэhэн хубилалтануудай хойшолонгуудые усадхаха, үйлэдбэри дэмжэн үргэхэ, социально-экономическа байдал hайжаруулха байhандань батаар этигэнэб. Тиимэhээл Г.А. Зюгановай түлөө дуугаа үгыт гэжэ үшөө дахин уряалха байнаб.

Н. НАМЖИЛОВ,
hунгагша.

БОДОМЖОЛЖОЛ ҮЗЭХЭ ХЭРЭГТЭЙ

Би юрын багша хүмби, ямаршье парти, хүдэлөөндэ ородоггүйб. Бага hаhанhаа үншэржэ юумэ гээшые үзөөб даа, үлэн хоohоншье, үлбэр тулюуршье ябагдаа.

Нюдарган баяшуулай тоодо түрэлхидни орожо хардуулаад, гэр байрамнай, эбэртэ малнай, бии байгаа зөөри зөөшэмнай хуу буляан абтаа бэлэй. Эжымни эдэ бүхэниие даажа шадангүй, уданшьегүй hаhа барашоо hэн. Би кулагай басаган гэгдээд, hургуулиhаа намнуулааб. Иигэжэ аба бидэ хоёр зон дээрэ гарашаха хуби заяатай байгаабди.

Үни удаан болоhон хойно Буряадай ЦИК абадамни hунгагшын эрхэ шэнээр олгожо, бидэ 1933 ондо Улаан-Удэ ерээ бэлэйбди. Ажалда орожо, хүдэлжэ эхилээбди. Түрүүшынгээ салин, 36 түхэриг, гэртээ асархадамни, абамни ехэтэ баярлаа бэлэй. Арай гэжэ хүл дээрээ гаража байтарнай, 1937 ондо абамни арадай дайсан гэжэ хардуулаад буудуулжа алуулшоо hэн. Тэрэ үедэ ямар ехэ уйдхар гашуудалда минии дайрагдаад байhые тухайлхаар лэ даа... Тиин би ядаа туляа дээдэ hургуули урагшатай дүүргэжэ, багшын мэргэжэлтэй болоод, гуша гаран жэлдэ багшаар, hуралсалай таhагые даагшаар, hургуулиин директорээр хүдэлөөб. Бүхы hаhаяа үхибүүдтэ зорюулжа, хүндэтэ нэрэ зэргэтэйшье болооб, элдэб олон шагналдашье хүртөөб.

Иимэ саг мүнөө болохо юм гэжэ орой hанаандашье ороогүй hэн. Үлэн хоohон, үмдэхэ хубсаhагүй үхибүүдые харахадаа, минии зүрхэ сэдьхэл зобожо, унтажашье, хэбтэжэшье шадахаяа болишодогби. М. Горбачевой хэлэhээр, гүрэн доторнай 10 миллион гаран архиншад тоологдоно. Тэдэнэй үхибүүдынь юун хүнүүд болохоб?

... Би голхоржо, гэмэржэ эдэ бүгэдые тоолоно бэшэб. Зүблэлтэ засагай манда юу үгэhые мүнөө ямар байдалтай болоод байhанаа hанаад үзэхэдэ, гомдохооршье байна даа. Тэрэ үедэ би, минии табан үхибүүд дээдэ hургуулинуудые дүүргээбди. Гүрэмнай хүгжэлтын ямар олон шатануудые дабааб: дэлхэйн Агуухэ гүрэнүүдэй түрүү hуурилга ябаа, космосто түрүүшын алхам хэ, зонойшье байдал хараа байса hайжараа. Мүнөө юун бэ? hаяхан лэ коммунистнууд ябаhан гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй ударидалга доро Агуухэ гүрэнэй ямар түйлдаа хүрэhыень харажал байнат. "Демократууд" коммунистнуудые арга шадалаараа хараана, үзэн ядан муушална. Теэд үсэгэлдэр өөhэдөө коммунистнууд ябаhанаа юундэ мартана гээшэб?

Иимэл ушарhаа, нүхэд, июниин 16-да гүрэнэйнгөө президентые hунгахадаа hайн бодожо үзэел. Арад зоной түлөө hанаагаа зобохо, Эхэ оронойнгоо хүгжэлтын түлөө оролдохо хүниие hунгая!

К. МОШТАКОВА,
ажалай ветеран, багша.

Багша тухай үгэ

"А" ҮЗЭГ – ЭРДЭМЭЙ ДЭЭЖЭ

Түрэл hайханаар hанагдадаг Хориин 1-дэхи дунда hургуулида эгээл түрүүлэн "А" үзэг - эрдэмэй дээжэ гэжэ заалгаhанаа бидэ оройдоошье мартадаггүйбди. Билигтэ бидэ хоёр- эхир үхибүүд, hайндэрэйхеэр хубсалhан, ехэ баяртайнууд, гайхалдаhан шарайтайнууд, хоюулаа хүтэрэлдэнхэй энэ hургуулиин богоhо анха түрүүшынхиеэ алхажа ороходомнай, урин hайхан үгэнүүдээр уттажа абаhан эгээл түрүүшынгээ багша Елизавета Васильевна Бальжировае сэдьхэлдээ дулааханаар hанадагбди, хододоо уулзажа, баясажа байдагбди.

Энеэбхилhэн шарайтай, саб гэмээр хубсалhан, зохидоор үhэеэ хэhэн Елизавета Васильевнагай гоё hайхан уянгата, хүгжэмтэ хоолой мүнөөшье тэрэ зандаа хонгёохоноор hанхинажа байдаг юм. hургуулидамнай эгээл түрүүшын хэшээл, түрүүшын үзэг бэшэг, тоо бодолго зааhан, түрүүшын аялга дуунда, шүлэгтэ hурагhан багшамнай хүсэл оролдолго, сэдьхэл бодолынь, hайхан үгэнүүдынь манай гүлмэрхэн сэдьхэлдэ түрүүшын сэсэгүүдые ургуулаа бэшэ гү гэжэ сэдьхэдэгбди.

Сэбэрхэнээр тетрадь соомнай бэшүүлжэ, үзэглүүлэн уншуулжа, эрдэм мэдэсын эди шэдитэ орон руу үльгэр домогой хөөрөөгөөр оруулдаг, бидэниие аяншалуулдаг байhан эгээл түрүүшын багшынгаа нюдэ руу хараhан, аманайнь хүдэлсэ бүхэниие анхаралтайгаар шагнаhан эдир бишыхан бидэнэрэй - нэгэдэхи классайхидай hонюуша сэдьхэлые Елизавета Васильевна хододоо ханаадаг, баясуулдаг бэлэй.

"Таба" гэhэн сэгнэлтэнүүдые абажа, октябрятануудболожо, удаань Шэнэ жэлэй hайндэртэ костюмуудые бэлдэhэнээ мартадаггүйбди. Шэнэ жэлдэ "Айболит" гэhэн үльгэр ород хэлэн дээрэ бэлдэhэн бидэнэр хэды оролдоо, хубсаhа оёо hэнбибди. Би сабахан боложо хатарааб, харин Билигтэмнай "Айболит" үльгэртэ үнеэнэй, Доржо Дамдинов (мүнөө физико-математикын эрдэмэй кандидат) Айболидай роль гүйсэдхэжэ наадаа hэн.

Эсэгынгээ бүхэли үдэшөөрөө картон саарhаар хэhэн үнеэнэйнгээ баг үмдэhэн Билигтэмнай түрүүшынгээ роль Шэнэ жэлдэ наадаhаниинь hүүлдэнь Хэжэнгынгээ hургуулида, мүн арадай театрта рольнуудые гүйсэдхэхэдэнь, ехэ туhалаа, hайн нүлөө үзүүлээ бшуу. Өөрөө инженерэй мэргэжэл шэлээ hэн. Энэ Хориин hургуулида уран шүлэг, дуунда намайе hурагhан түрүүшын багшымни оролдолго мэргэжэл шэлэлгэдэмни баhал туhалаа гэжэ сэгнэдэгби. hүүлдэнь Дымбрыловтэнэй гэр бүлын ансамбль байгуулхадамнай, "Тоонто" гэhэн фольклорно ансамбльда ябадаг байhан ушартамнай эгээл хүгжэмшэ сэдьхэлтэй, драматическа бэлигтэй байhан Елизавета Васильевнагай (анхан хүгжэмэй драматическа техникум, hүүлдэнь багшын институт дүүргэhэн) нүлөө үзүүлэн, бэлиг шадабаритаяа мантай хубаалдалсаhандань, хододоо баярые хүргэн ябадагбди.

Суг hурагhан, "Үзэглэл" үзэлсэн, "аха", "таха" гэлдэн байжа уншалсаhан, түрүүшын багшынгаа дали доро дэгжэжэ, номдо hурагhан нүхэднай булта ажабайдалай үргэн харгыда үнинэй гарагhан, эхэ, эсэгэнэр, эжы, абанар юм. Ажалдаа алдаршаhан, бэрхэ багшанар, инженернүүд, экономистнууд, юрын ажалша мэргэжэлтэй болоhон нүхэдэймнай дунда физико - математикын эрдэмэй кандидат Доржо Дамдинов, "Сибакадембанкын" Буряадай филиалай директор Буда Батуев, багша Антонина Шойдорова, бусаднай булта hайн ажаhууна. Hаhанhаа урид нүгшэhэн, багаhаа нүхэсэhэн Галя Дашиева, Эрдэм Жанаев гэгшэдээ баhал шаналнабди.

Нүхэдэймнай, бидэнэйшье ажабайдалай харгын эхин шата болоhон, эрдэм номой түрүүшын хуудаhануудые нээhэн hургуулидамнай үзэг бэшэг танюулха болоhон багшамнай - Елизавета Васильевна өөрөө олон хүүгэдэй (Баир хүбүүниинь - элүүрые хамгаалгын министр, Сонинь - экономист, Баатарынь, Светэнь - олзын хэрэг эрхилэгшэд, Розонь-эмшэн) - энэрхы эхэ, хүгшэн эжы, пенсионер, багша-ветеран болонхойшье hаа, баян сэдьхэлтэй, hонюуша hонор сээжэтэй, уран үгэтэй зандаа юм. Сүлөө сагтаа шүлэгүүдые зохёожо, оло дахин "Буряад үнэн", "Хэжэнгын гол" газетэнүүдтэ хэблүүлээ.

Түрэл нютаг, бага балшар hаhан, байгаали, Эхэ орон тухай шүлэгүүдтэйнь уншагшад, шагнагшад саг үргэлжэ танилсажа байдаг юм. Мэндынтэмдэг болгон, бэшэгүүд соогоо эльгээhэн шүлэгүүдынь, үльгэр домогуудынь хаа-яа болоод лэ "Буряад үнэн" газетэдээ толилуулжа, олондо дуулгажа байдагбди.

Хориингоо hургуулиин 190 жэлэй ойн баярта баhал зүрхэнэйнгөө халуун амаршалгатай, урин дулаан, омогорхол түрүүлhэн үгэнүүдтэй шүлэг зорюулhан Елизавета Васильевна найруулга соогоо ("Баян талын аялгаар" зэдэлээ hэн) нүхэдэймнай замай залуур болоhон, баян түүхэтэй, эрдэмэй эхин гуламтые магтан суурхуулна. Энэ доро үгтэhэн шүлэг мантай сут hурагhан ганса нүхэдтөөшье бэшэ, мүн hургуулиин бүхы багшанарта, эндэ hурагhан бүхы зондо зорюулагданхай байна.

Hаhатай болоошье hаа, үнөөхил омоггой, дорюун зандаа, дууша, шүлэгшэ сэдьхэлтэй багшадаа энэ хабарай эртын гоё hайхан сэсэгүүдые баглаа болгон баринабди, hургуулиингаа түүхэтэ ойгоорамаршалха зуураа хоолойдоо хан гэхэ ханяадагүй, толгойдоо тон гэхэ үбшэгүй, элүүр энхэ ажаhуухыень, аша зээнэрээ үргэхыень Елизавета Васильевнадаа үнэн зүрхэнэйнөө хүсэнэбди. Эрдэмэй эхин дээжэдэ хүртүүлhэн түрүүшымнай багшын харгы хододоо арюухан, дардам байхань болтогой!

Б. ОРБОДОЕВА.

Хориин дунда hургуулиин 190 жэлэй ойн баярта зорюулнаб

ЗАМАЙ ЗАЛУУР

Зуун ерэн жэлдэ
Зулын гэрэлээр бадарагша,
Заажа hургаа шабинартаа
Замайнь залуур бологшо.
Хоймор талаяа шэмэглэhэн
Хойто Хориин hургуули.
Үзэг бэшэг түрүүтэй
Үнэтэ эрдэм түхөөгшэ,
Үүргэ ехэтэ багшанараар
Үндэр нэрээ үргүүлэгшэ
Холын сагhаа суурхаhан
Хориин дунда hургуули.
Утынгаа наhанай дабаандa
Урагшаа тэгүүлhэн
урилдаандa,
Урагшатай ябаа
шабинарайнгаа
Урма баярынь хубаалдагша,
Хоймор таладаа налайhан
Хориин дунда hургуули.
Залитай, согтой үетэнөөр
Залуу байхань хабатай даа.
Зуугаад, зуугаад жэлнүүдтэ
Зулаар бадархань лабтай
даа.
Хоймор таладаа дабшалhан
Хориин дунда hургуули.

Е.БАЛЬЖИРОВА.

Хүн ба хуули

ЭРХЭТЭДЭЙ ХАНДАЛГАНУУДТА - ОНСО АНХАРАЛ

Буряад Республикын прокуратурын зургаанууд эрхэтэдэй эрхэ болон сүлөөнүүдые хамгаалха хуули гүйсэдхэлгын хойноhоо хиналта бэелүүлхэдээ, тэдэнэй 6171 мэдүүлгэ болон гомдолнуудые хаража үзөө. Прокуратурын хүдэлмэрилэгшэд 5732 эрхэтэнэй хөөрэлдөө үнгэргөө. Жэл бүри Россин Федерациин ба Буряад Республикын шэнэ хуулинуудые ойлгуулха асуудалнуудаар прокуратурын зургаанда хандагшадай тоо олошорно. Эрхэтэд гол түлэб прокуратура болон милициин зургаануудай мүрдэлгэ ба мэдэжэ абалга үнгэргэhэн асуудалаар гомдол баридаг юм. Тэрэшэлэн ажалай, гэр байрын, пенсиин, мүн гэр байрануудые, предприятинуудые үмсэлэлгын талаар хуулинуудые эбдэhэн ушараар тэдэнэр хандана. Тиихэдэ хуули буса болон эрхэтэдэй, мүн арбитражна хэрэгүүдэй талаар арадай сүүдэй абаhан шиидхэбэриие буруушааhан мэдүүлгэнүүдэй тоо 22 процентээр дээшэлээ. Эрхэтэдэй гомдол ба хандалгануудай ехэнхи хубинь республикын прокуратурын хүтэлбэрилэгшэдэй онсо хиналта доро абтажа, богони болзорто хэмжээнүүд абтадаг.

Хуулинуудые гүйсэдхэлгын, хуули ёhоной актнуудай хуулита эрхыень баримталгын хойноhоо хинан шалгадаг Буряад Республикын прокуратурын таhагай хүдэлмэрилэгшэдэй талаhаа эрхэтэдэй гомдол болон мэдүүлгэнүүдэй ёhоор хуули эбдэлгые усадхаха тухай 11 бэшэг ороо, уголовно 6 хэрэг үүдхэгдээ, эд зөөриин талаар 9 нэхэбэри хэгдээ. Мүрдэлгын мэдэжэ абалгын, оперативно-бэдэрэлгын ажал ябуулгын талаар таhаг эрхэтэдэй 400 гаран хандалга ба мэдүүлгэнүүдые хаража үзөө. Мүрдэлгын ба мэдэжэ абалгын зургаануудай талаhаа уголовно хэрэг болюулха тухай 70, мүрдэлгын ябаса саг зуура тогтоохо болон уголовно хэрэг үүдхэлгэhээ арсаха тухай 60 тогтоол болюулагдаа. Тэрэшэлэн нэрлэгдэгшэ таhагай хүдэлмэрилэгшэд бэеэ даагаад уголовно хэдэн хэрэг үүдхээ, тэрэниие мүрдэлгын хойноhоо прокуратурын зүгhөө хиналта бэелүүлэгдэнэ.

ХУУЛИ БҮДҮҮЛИГЭЭР ЭБДЭГДЭБЭ

Тэрэшэлэн Буряад Республикын прокуратура "Азия-Инвест" акционернэ бүлгэмэй мэдүүлгын ёhоор шалгалта үнгэргэжэ, Русско-Азиатска банкын Азиатска филиалда РСФСР-эй "РСФСР-эй банкнууд ба банкнуудай ажал ябуулгануудтухай" хуули бүдүүлигээр эбдэгдээ гэжэ элирүүлээ.

1995 оной июлиин 3-да, "Азия-Инвест" бүлгэм Русско-Азиатска банкын филиалда счёдоо хаагаад, Сбербанкда мүнгэеэ оруулаа. Тиихэдэнь Русско-Азиатска банк "Азия-Инвест" бүлгэмэй хаагдаhан счёдто ороhон мүнгэн зөөри июлиин 3-hаа эхилжэ Сбербанкын счёдто оруулха ёhотой байгаа. Банкын филиал РСФСР-эй хуулиин энэ эрилтые дүүргээгүй. 1995 оной июль hараhаа сентябрь хүрэтэр банкын филиал "Азия-Инвест" бүлгэмэй 62,5 миллион түхэриг мүнгэн зөөри үбэршэлhэн байгаа.

Буряад Республикын прокуратурын зүгhөө Русско-Азиатска банкын Азиатска филиалай тушаалта нюурнууд тушаа РФ-гэй УК-гай 147 дохи статьягай 3-дахи хубитай зохилдуулан уголовно хэрэг үүдхэгдээ. Буряадай национальна банкын талаhаа Азиатска филиалай счёдто мүнгэн зөөриин үгы дээрэhээ Эрхүү хотын "Русско-Азиатский банк" гэhэн коммерческэ банкда "Банкнууд болон банкын ажал ябуулга тухай РСФСР-эй хуули эбдэлгые усадхаха абтаhан хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын национальна банкда мэдээсэхэ заалта хэгдээ.

ТУШААЛАЙНГАА УЯЛГАНУУДЫЕ ХЭТЭРҮҮЛЭЭ

Буряад Республикын прокуратурын онсо шухала хэрэгүүдые мүрдэлгын таhагай, Улаан-Үдэ хотын гүрэнэй налогой инспекциин хоёр хүдэлмэрилэгшэ тушаа үүдхэгдэhэн уголовно хэрэгэй мүрдэлгэ дүүрэбэ. Тэдэ албанайнгаа тушаалай уялгануудые хэтэрмэ үлүү хэрэглэжэ, хэдэн гэмтэ ябадал үйлэдөө, тэрэ тоодо эдилгэ абадаг байгаа гэжэ элирүүлэгдээ. Советскэ районой арадай сүүд тэдэнэй гэмдэмынь элирүүлжэ, харюусалгада хабаадуулагдаха хэмжээень тодорхойлхо юм.

К. БУДАЕВ,
Буряад Республикын прокуророй орлогшо, юстициин ахалагша советник.

"СЭРЭГ-НАРhА" АБАРБА

Хүнхэрэй хуудам нэлэнхы талаар түймэр таража, ойро тойронхи тала гүбээнүүдэй хагда хуйхалжархиба. 20-30 метрэй hалхяар hүжэрөөгдэhэн гал "Сэрэг-нарhан" тээшэ шэлгэн пэшэгэнэшэбэ.

Түүхэ туужануудта аурдагдаhан үзэсхэлэнтэ энэ газарые абархын тула Будалан нютагайхид эмхитэйгээр түймэр унтараалганда хабаадаа.

Эндэхи захиргаанай зайhан Б. Мижитов ба хамтын ажахын түрүүлэгшэ Б. Балданов гэгшэд дары шамдуу хэмжээ абажа, галай аюултай тэмсэхын тулада автобус, машинануудые үгэжэ, хүн зониие олоор хабаадуулаа. Сүүдхэ шахуу түймэртэй тэмсэжэ, мянгаад жэлдэ хуурай талада ургажа, хоморой нарhаар дайдые бүрхөөжэ байhан энэ заповедник абарагдаба.

Тиигэжэ хамтын хүсөөр унтараагдаhан малай байрануудболон зуhалангуудта гал түймэр хүрэжэ үрдеэгүй.

Ц. ГОНГОРОВ.

Сүүдэй залhаа

ХҮНЭЙХИДЭ ГАРАА БҮ hАРБАЙ

Валерий Беликов айлай ганса хүбүүн юм. Эхэ эсэгэ хоёрынь хоюулаа ажалладаг тула хүбүүгээ юугээршье дутаадаггүй, харин эриhэн юумыень дуулhан абажа үгөөд лэ байха. Үшөө тиихэдэ нагаса баабайнь гансахан зээ хүбүүнhээ онсо юушье гамнадаггүй, дура зоргон соонь байлгахые оролдохол даа.

Тиигэhээр байтар Валерий ехэ боложо, hургуулида hайн hурадаг, тоомтойхон, яhала найдабаритайхан хүбүүн боложо ябаба. Хүгжэм дуундашье дуратай. Тиимэhээ түрэлхидынь тэрээндэ ехэ найдадаг, hураха дуратай газартань оруулха, hайн мэргэжэл олгуулха тухай хэлсэдэг байба. Тиин гэhээнь нэгэтэ хүбүүниинь 8-дахи класс дүүргээд байтараа: "Би саашаа hурахагүйб. ГПТУ-да орохом" гэбэ. Ухаа мэдээ алдаhан гэртэхиниинь, сэлмэг үдэр сахилгаанай болоhондол залд гэбэшье, хэдэн үдэр хөөрэлдэhэн, зүбшэhэнэй hүүлээр: "Теэд яахаб даа. hайн хүн болохын тула заабол дээдэ hургуулида hураха бэшэ юм бээ" гэлсэбэ ха. Эхэ эсэгынь иимэ шиидхэбэри абахада, нагаса баабай илангаяа ехээр баярлаа гэхэ. "Хара хүлhэеэ гаргажа, хара хүдэлмэри хэжэ ябаг, тэрэ ехэ hайн. Эрдэни шулуун элэхэ бүреэ, эрэ хүн зобохо бүреэ ухаа орохо гэлсэгшэ бэлэй" гэhэн юм.

Валерий онсо hайнаар ГПТУ-гаа дүүргээ, механик мэргэжэлтэй болоо. Нагаса баабайнь зээдээ гаражайнгаа түлхюур барюулжа, машинаяа найдадаг болоо hэн. Машинадаа харууhа, заhабари хэхэеэ болижо амарhанаа үбгэжөөл нэгэнтэ бэшэ тэмдэглэдэгшье hэн. Хододоо мооднооp, гоёор хубсалhан Валерэдэ басагад дуратай hааб даа. Ябан, ошон байтараа, хүбүүн нэгэндэнь дурлажа гэрлэбэ, үхибүүтэй болобо. Үхибүүнэйнгээ 6 hаратай байхада, Валера Женя хоёр Жениингээ гэртэхинтэй байхаяа, тэдэнэйдэ нүүhэн юм. Эндэ хадам эхэ бэри хоёрой багтажа ядаhан ушар бэшэ, харин Жениин эжы амаралтада гараhан тула үхибүүень абалсаха арга боломжотой болоhон байгаа.

Валерын эжы - Елена Григорьевна Беликова, Буряадай гүрэнэй университедэй багша, бэридээ дуратай байгаа: - "Өөрынгөө басаганhаа дутуугүй hанадагби," - гээ hэн.

Хожом хойно Е. Г. Беликова сүүдэй урда үгэ хэлэхэдээ: "Хүбүүмнай гэртээ байхадаа, аргагүй зөөлэн, зохид абари зантай, үгэ хүүр дууладаг, журам hайнтай, түрэлхидтөө hайнаар хандадаг, дүү басагандаа, хүбүүндээ, hамгандаа аргагүй дуратай юм hэн лэ даа... хадам эхэдэнь хүбүүгээ дэмыл ябуулаабди даа. Хүл дээрээ гаратарнь өөhэдөө хараха, тэдхэлсэхэ байгаабди. Худагыдаа найдажа, хайран хүбүүнэйнгээ мүр ула алдуулба хабди," - гэхэ юм.

ҮДЭРЭЙ ТОДХОР ГҮ, АЛИ...

1994 оной намар Валерий Беликов, Андрей Панкратов, Илья Шарков гурбан хүн зониие дээрмэдэхэ, айлнуудые болон эмхи зургаануудые тонохо бүлэг эмхидхэхэ тухай үльгэр домог зохёогоо бэшэ, харин үнэн хэрэг эрхилхэ тухай шахаа тангаригаа үгэлсэхэhөө наана хэлсэhэн, хөөрэлдэhэн байна. Зэр зэбсэггүй ямар бандидууд байгша бэлэй. Тиимэhээ бүхы арга шадабарияа хэрэглэжэ, уданшьегүй Марголиной системын, мүн "браунинг" пистоледүүдтэй, энээнhээ гадна богони сэмгэтэй буутай боложо, hанаhанаа хүсэлдүүлхэ аргатай болоо hэн. Хүндэ абаhаар танигдахагүйн тулада, нюуртаа үмдэхэ багуудыешье бэлдээ.

Иигэжэ бэлдэhэнэй hүүлээр эдэнэр 1994 оной сентябриин 16-да түрүүшынгээ туршалга хэбэ. Бага үхибүүтэеэ гэртээ байhан эзэн эхэнэрые гэнэдүүлжэ, үүдыень нээлгээд гэртэнь ороhоор, гарнуудыень хүлижэ уяад, тархи дээрэнь хүүртиг хаяжархёод, бэе бэедээ худал нэрэнүүдээр хандажа байгаад, hанаа амарханаар юумыень монсогойлоод абажа ябашоо. Юу абааб гэхэдэ, дублёнко, нэхы дэгэл, арhан хүүртиг, алтан зүйлнүүд, 9 миллион түхэриг мүнгэн болоно.

"Амжалтатайгаар" үнгэргэhэн түрүүшынгээ олзоборилгодо урмашаhан гурбан октябриин 2-то дахинаа нэгэ айлда добтолходоо, урагшагүйдөө hэн. Ушарынь гэхэдэ, ороходонь, hанаан заяандань ороогүй, тэрэ айлда байха ёhогүй хүнүүд байшоо. Тиихэлээрээ бандидуудта диилдэхэгүй байжа, урялгүй гурбан хии homo табижа байжа, милициин ерэхэhээ урид hэе орогүй гүйлдэжэ үгы болошобо..

Урагшагүйдэhэндөө хороо бусалhан "нүхэд" нэгэтэ суглархадаа, айлнуудые тоножо, зутаржа ябанхаар, бараатайхан, зөөритэйхэн зурганиие тонодог hаа гэлсэбэ. Удаан шэбшэhэн, hурагшалhанай hүүлээр "Сибирь-Восток" гэжэ фирмые шэлэбэ. Тэндэ томо-томо сейфнүүд байдаг, фирмэ хоёр харуулшантай гэжэ мэдэбэ. Тиигэhээр хэн хэнэйнгээ ямар уялгануудые дүүргэхые тодорхойлбо. 1994 оной октябриин 17-ной hүниин 10 часта Беликов, Панкратов, Шарков гурбан дурсагдаhан фирмэ тээшэ шэглээ hэн. Газаа хаб харанхы. Машинаяа холохон зогсообо. Досоонь дүрбэдэхи хүн - Илья Глазунов hууна. Хэн гээшэб энэмнай?

Хулгай хэхэеэ ябаhан гурбан замдаа электро-гагнууршан Илья Глазуновые гэрhээнь аппарадтайнь абажа гараа hэн. Тиихэдээ тэрээндэ ушараа сэхыень хэлээгүй, юрэл туhалыш даа гэжэ гуйгаа, тиимэhээ Глазунов гансал гүйсэдхэгшэ болоод ябаа.

Панкратов Беликов хоёрой офисой сонхоор шагаахада, үнэхөөрөө хоёр харуулшан hууба. Тиигээшье hаань, тэдэнэр заахашье зуг татангүй, hанаhанаа бэелүүлхын тула урагшаа алхам хэбэ.

ЭХЫН УЙЛАhАН ҮНДЭhЭТЭЙ

... Табахашье минутын үнгэрөөгүй байхада, нэгэ харуулшан толгой руугаа буудуулаад унашаба. Харин нүгөөдэтэйнь носолдоон болобошье, Шараповай газова пистоледэй абяа гараhанай hүүлээр гарнуудынь уягдажа, амандань лейкопластырь няагдашоо, үшөө дээрэhээнь эфир үнэрдүүлхэдэ, хоёрдохи харуулшан бүришье абяагүй болошоо hааб даа.

Гагнууршан hахы hалаг хүдэлжэ, хоёр сейф нээбэ. Эндэл тэрэ хубаарида хүртэхэ байhанаа ойлгобо. Барагхан фирмэ хадаа горитойхон зөөритэй байха ёhотой гэжэ тэдэнэр яахын аргагүй этигээ. Харин үнэн дээрээ сейф соо 3 миллион 439 мянган түхэриг байба. Бултадаа урмаа хухарба. Гурбан миллионой сэнтэй харуулшан хажуудань хэбтэнэ.

- "Эх! Хэн иигэжэ мэдэбэ. Зуураал хадаа зуурая. Илья энэ оружейнэ таhалгыень хюрөөдэ. Эндэнь магад бүхы баялигынь байжа болоо!" - гэжэ нэгэниинь захирба.

Илья Глазунов - бэрхэ гагнууршан. Дары тайраад хаяба. Түмэр үүдэнэй унахада, мүнгэншье, үнэтэ зүйлнүүдшье тэндэ байгаагүй. Хоohон таhалга байшоо...

Эдэ бандидуудай "олзоборилго" энээгээр түгсөө hэн. Республикымнай прокуратурын мүрдэлгын зургаануудтусхай бүлэг эмхидхээд, долоошье хоноогүй байхада, эдэ хүйхэрнүүдые мүшхэжэ эхилээ бэлэй.

Энэ бэшэhэнэйнгээ эсэстэ ямар тобшолол хэлтэйб гэхэдэ, Беликов Панкратов хоёрой бүридхэhэн бүлэгэй хэhэн гэмтэ ябадал үдэрэй тодхор бэшэ, харин яhала бэлэдхэлтэйгээр, түрүүшын "шалгалтануудта" бэеэ туршаhан, hогтуугаар бэшэ, тон hонор тархитайгаар зорюута хэгдэhэн гэмтэ ябадал гээд сэгнэгдээ.

- Валерий Беликов хадам баабайндаа байдаг болоходоо, зангаа ехээр хубилаа. "Мүнгэ багые асарнаш, бүлэеэ тэжээжэ шаданагүйш..." - гэхэ мэтээр хадам эжынь үдэр бүхэндэ химэлдэг болоо.

Валера тиихэдэнь үглөөгүүр гараад, үдэшэ орой ерэдэг болоо, заримдаа хононшье үгы болодог байгаа. Зүгөөр hамгантаяа балай хяаралдадаггүй hэн ха. Магазинда наймаалагшаар хүдэлдэг тула туха сүлөөгүйхэн урдахияа хараад лэ ябадаг hэн.

- Калекинтэнай байрада юундэ орообта? - гэhэн сүүдэй асуудалда:

- "Тэдэнэр байра худалдажа абахаяа байна, ехэ мүнгэтэй байhан байха гэжэ Шарков хэлээ hэн, - гээд Беликов харюусаба.

- Беликов, хэнтнай "Сибирь-Восток" гэжэ фирмые тонохые дурадхааб, юундэ?

- Би дурадхажа болооб. Юундэб гэхэдэ, тэрэ фирмые мэхэшэдэй, хулгайшадай байгуулhан фирмэ гэжэ дуулаhан байгааб, - гэhэн харюу В. Беликов үгөө hэн.

Тобшолходо өөрынгөө гэртэхинтэй байхадаа, ажабайдалай хүшэр хүндэ талануудтай танилсаагүй, юумэнэй дутажа, хүртэхэгүйе ойлгоогүй ябаhан хүбүүн хадамуудтаяа байдаг болоходоо, тад ондоо эрхэ байдалда орошоо. Тэрэнь хуби заяандань хатуугаар нүлөөлбэ гээшэ ааб даа. Тиимэhээ худагыдаа юундэ найдаа гээшэбиб, хайран хүбүүгээ алдабалби гэжэ эхын уйлаhаниинь үндэhэтэй. Хүнэйхидэ гараа hарбайжа болохогүй ха юм.

В.ТОКТОХОЕВА.

ЗҮҮН ЗҮГЭЙ ЭМШЭЛЭЛГЭ—

Буряад Республикын Элүүрые хамгаалгын министерствын Зүүн зүгэй эмшэлэлгын түб 1989 оной февраль соо байгуулагдаа һэн.

Медицинскэ туһаламжа хүргэлгэ, ургамалай зүйлнүүдһээ эм домуудые үйлэдбэрилгэ, энэ талаар эрдэм шэнжэлгэнүүдые үнгэргэлгэ, экологическа аяншалга эмхидхэлгэ тэрэнэй ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд болоно.

Энэ түбэй мэргэжэлтэ эмшэд Зүүн зүгэй заншалта эмшэлгын онсо шухаг арга боломжонуудые, жэшээлхэдэ, хайралга, зүүгээр хадхалга, шуһа ханалга, элүүржүүлгын гимнастика болон бусад арганууды мүнөөнэй туйалтануудта үндэһэлэн хэрэглэнэ.

Зүүн зүгэй медицинын түбэй бүридэлдэ үдэр соо 150 хүнэй бэеэ үзүүлдэг поликлиникэ, байраар 30 хүнтэй аргалха клиникэ, иммунологическа лаборатори, эрдэмэй-үйлэдбэриин таһаг, ургамалай зүйлнүүдһээ эмүүдые бэлдэдэг аптекэ бии.

Эндэхи аптекэ экологическа сэбэр ургамалнуудай баян нөөсэтэй. Тэрэшэлэн эндэхи түбэй врачнуудай бэшэһэн хубиин рецептнүүдээр эмүүдые бэлдэжэ үгэдэг.

Зүүн зүгэй эмшэлэлгын түб ерээдүйдэ ямар хараа түсэбүүдтэйб, шэнэ ямар туйалтануудтайб гэһэн асуудалда энэ хуудаһан зорюулагдаба.

ХҮГЖЭЛТЭДЭ ЕХЭ НУЛӨӨТЭЙ

(Москвада үнгэргэгдэһэн Буряад Республикын үдэрнүүдтэ Элүүрые хамгаалгын министерствын делегацийн бүридэлдэ Зүүн зүгэй медицинын түбэй эмшэдэй хабаадаһан тухай)

БАЙГША оной март һарада Москвада үнгэргэгдэһэн Буряад Республикын үдэрнүүдтэ республикын Элүүрые хамгаалгын министерствын делегаци хабаадалсаа. Эдэ үдэрнүүдэй үедэ "Буряадтахи түбэд медицинэ - Россин омогорхол" гэһэн выставкэ харуулагдаа. 13 стендһээ бүридэһэн энэ выставкэ олоной анхарал татаба. Гадна эндэ Түбэд медицинээр атлас болон бэшэшье литература үргэнөөр дэлгээгдэбэ. Дуратай зон эдэ шухаг номуудые худалдан абаха аргатай байгаа. Мүн лэ манай республикын Зүүн зүгэй медицинын болон эрдэмэй түбүүдэй мэргэжэлтэд болон врачнууд Чимит-Доржо Дугаров, Д.Л. Матышов, Л.В. Косыгина, Т.А. Асеева, Э.Г. Базарон автоматизированнэ аргаар һудалай сохисо шэнжэлдэг комплекс хэрэглэн үбшэ элирүүлдэг мэргэжэлтэ В.Н. Поплаухин гэгшэд үбшэнтэниие үзөө, консультаци үгөө, аргалаашье. Ургамалнуудһаа бэлдэгдэһэн 15 янзын эмүүд москвагайхидта дурадхагдаа.

Эдэ үдэрнүүдэй үедэ Зүүн зүгэй медицинын саашанхи хүгжэлтэтэй холбоотой асуудалнуудаар уулзалганууд, тодорхой хөөрэлдөөнүүд болоо. Тиин "Баруун-Двинагай отделени" гэһэн экологическа холбоонтой, Россин Федерациин худалдаа наймаанай промышленна палатын "Промэкспо" үйлэдбэриин комбинадтай, "Техника молодёжи" журналтай харилсаа холбоон, хамтын ажал ябуулга тухай хэлсээнүүд баталагдаа. Эдэ хэлсээнүүдэй ёһоор Зүүн зүгэй медицинын түб аяншалагшадай бүлэгүүдые, тэрэ тоодо Чернобылиин АЭС-тэ болоһон аюулда хохидогшодые медицинын талаар хангаха, "Промэкспо" комбинадай туһаламжаар Москвада лицензитэй, банкда

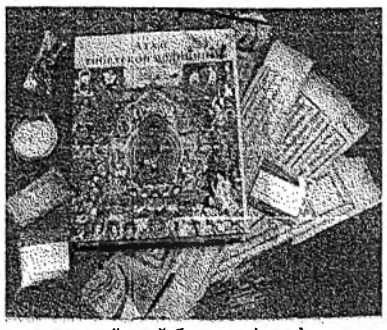

өөрын счётой бэеэ дааһан филиал нээхэ, мүн "Техника молодёжи" журнал болон тэрэнэй хабсаргалтануудта Зүүн зүгэй медицинын асуудалнуудаар статьянууд толилуулагдажа байдаг болохо юм ха.

Гадна Москвагай Правительствын эд хэрэглэгшэдэй дэлгүүр болон хангалгын департаменттай, Москвагай ВВЦ-гэй хоблэлэй түбтэй филиалнууды нээхэ тухай дурадхалнууд зүбшэн хэлсэгдээ. Санкт-Петербургын Үгрэнэй химико-фармацевтическэ академитэй хамтын предприяти байгуулха тухай хөөрэлдөөн болобо.

Буряадтахи түбэд медицинын хүгжэлтэдэ болон фитопрепарадуудые үйлэдбэридэ мүнгэн зөөреэр туһалха аргатайгаа Россин Федерациин хэрэглэмжын банк, Бүхэдэлхэйн банкын Московско отделениин уласхоорондын финансова эмхинүүдтэй харилсаа холбоонуудай талаар таһаг мэдүүлээ. Мүнгэ зөөри таһалжа үгэхын түлөө түбэд медицинэ хүгжөөлгын программа саг дары Россин Правительствын үзэмжэдэ табиха шухала.

Зүүн зүгэй медицинын түбэй түлөөлэгшэд залуушуулай хэрэгүүдэй, аяншалгын, физическэ культурын болон спортын талаар Буряад Республикын Үгрэнэй комитедэй үнгэргэһэн "түхэреэн шэрээгэй" хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаа. Эндэ Байгал далай шадар экологическа аяншалга хүгжөөхэ тухай хөөрэлдөөн эмхидхэгдэһэн байна. Түбэй түлөөлэгшэдэй дурадхаһан медицинскэ экологическа аяншалга тухай асуудал олоной анхарал татаба. Физическэ культурын ба аяншалгын талаар Россин Федерациин Үгрэнэй комитедэй аяншалагшадай эблэлэй президентын орлогшо С.П. Шпилько, туризмын болон инвестициин талаар гадаада экономическа акционернэ бүлгэмэй таһагай начальник В.М. Чижиков гэгшэдтэй хэрэг эрхилэлгын талаар харилсаа холбоон байгуулагдаа.

Байгша оной август һарада Германиин Мюнхен хотоһоо Буряад орон, түбэд медицинэтэй танилсаха зорилготойгоор 8-10 хүнһөө бүридэһэн аяншалагшадай бүлэг манда ерэхэ болобо. Удаань энэ хотын врачнууд ерэхэ, Зүүн зүгэй медицинын клиникин мэргэжэлтэд тэдэнтэй семинаркуудые үнгэргэхэ гэжэ хэлсэгдээ.

Манай түбэй хэблэн гаргадаг "Бэе тамир элүүржүүлхэ талаар Зүүн зүгэй системэнүүд" гэһэн серинһээ помууд, ушу, цигун гэһэн гимнастикын янзануудаар методическа дурадхалнууд мэргэжэлтэдэй, ондоошье хүнүүдэй анхарал татаа. Тиихэдэ бэе тамирта һайн нүлөө үзүүлдэг, зарим ушарта аргалдагшье ювелирнэ зүүдхэлнүүдээр выставкэдэ хабаадагшад ехэтэ һонирхоо.

Тэрэшэлэн Зүүн зүгэй медицинын болон Буряадай Эрдэмэй түбүүдэй мэргэжэлтэд медико-биологическа асуудалнуудай талаар институдай, "Медицинскэ технологи" акционернэ бүлгэмэй, Россин Медицинскэ эрдэмэй академиин хирургиин эрдэм-шэнжэлэлгын

түбэй, шэнэ техникэ болон технологиин талаар Мэргэжэл дээшэлүүлгын институдай уласхоорондын проектнүүдэй түбэй, Президентын хэрэг эрхилэлгын албанай "Президент-сервиз" предприятиин, Россин үгрэнэй ой модоной-промышленна "Рослеспром" компаниин түлөөлэгшэдтэй уулзажа, саашадаа харилсажа байхаар хэлсээ.

Эдэ үдэрнүүдэй үедэ Түбэд медицинын атласай презентаци үнгэргэгдөө. Баяр ёһололдо эрдэмтэд, врачнууд, Россин Элүүрые хамгаалгын министерствын, Россин Эрдэмэй академиин түлөөлэгшэд олоороо хабаадалсаба.

Россин көсмическа агентствын түлөөлэгшэдтэй һонирхолтой уулзалга үнгэрөө. Эндэ замбуулинай программануудай начальник В. М. Ольшанский, ахалагша мэргэжэлтэ Г. С. Делима, летчик-космонавт А. П. Александров болон бусад хабаадалсаа. Байгалай эрьедэ космонавтнуудай бэе тамир һайжаруулха түб бариха тухай асуудал зүбшэгдөө. Уулзалгын үедэ энэ барилга тухай меморандум бэшэгдээ. Медико-биологическа асуудалнуудай талаар институдай врачнуудай шэнжэлэлгэнүүд болон туршалгануудта түбэд медицинээр мэргэжэлтэдые хабаадуулха, космонавтнууд болон үбшэнтэдэй бэе тамирай байдалаар дурадхалнууд болон ажаглалтануудаараа, мүн дүршэлөөрөө хубаалдажа байха тухай хөөрэлдөөнүүд болоо.

Тиихэдэ Россин Федерациин Президентын медицинскэ түбтэ болоһон уулзалга дээрэ энэ түбтэй хамта Байгал дээрэ медицинскэ түб бариха, фитопрепарадуудые үйлэдбэрилхэ тухай хэлсэгдээ.

Буряад Республикын Правительство "Д. Ю. МЕД" фирмэ хоёрой хоорондо урьһаламжа үзүүлхэ талаар хэлсээнүүд баталагдаа. Гадна ургамалнуудһаа бүридэһэн эмүүдые үйлэдбэрилгэдэ шэглүүлэгдэһэн США-гай 950 мянган долларой сэгнэгдэхэ инвестиционно проект баталагдаа.

Россин түб хотодо үнгэргэгдэһэн Буряад Республикын үдэрнүүд үрэн дотор Зүүн зүгэй медицинын саашанхи хүгжэлтэдэ тон ехэ нүлөө үзүүлхэ гэжэ хэлсээнүүд, түсэбүүд гэршэлнэ бэшэ аал?

А. И.БАРТАНОВ,
Зүүн зүгэй медицинын түбэй директор.

***ЗУРАГ ДЭЭРЭ:** Москвада үнгэргэгдэһэн Буряадай үдэрнүүдтэ хабаадаһан манай республикын түлөөлэгшэд уулзалгын үедэ.*

С.КОНЕЧНЫХЭЙ фото.

ДУНДАРШАГҮЙ БАЯЛИГЫЕНЬ ЗҮБӨӨР ХЭРЭГЛЭХЭ

Ажамидархын түлөө хүн гээшэ ургамалай аймагай эм домто шанарайнь зүйлнүүдые шудалжа, хэрэглэжэ эхилһэн юм. Энэ хэрэгтэнь эхэ байгаали багшань, ой тайга, хүдөө тала түрүүшынь аптекэ байһан юм. Тиимэнээ хүн түрэлтэн гээшэ ургамалай аймагай эм домто дундаршагүй баялиг тухай эртэ урда сагһаа хойшо мэдэхэ юм. Энэ баялигые ехэ болгоомжотойгоор, нягтаар хэрэглэдэг, эхэ байгаалидаашье гамтайгаар хандадаг байгаа.

Харин мүнөө үедэ хүн зон элдэб янзын ургамалнуудые, үндэһэнүүдые, үрэ жэмэсүүдые илгаагүйгөөр суглуулдаг болошонхой. Эм домто ургамалнууд, тэдэниие бэлэдхэхэ тухай бэшэгдэһэн элдэб номуудые худалдан абадаг. Гэхэ зуура эдэ номуудай олонхинь эм домто ургамалнуудыг хизаарлалтагүйгөөр зондо зууршалһан, эрдэмэй туйалтануудта үндэһэлөөгүй байдаг. Энэнь тон буруу.

Гэхэтэй хамта эм домто ургамалнуудай баялиг тушаа һайн эрдэм мэдэсэтэй хүн тэдэниие бултыень үни хада наринаар шудаланхай, үнэтэ шухаг зүйлнүүдынь Үгрэнэй фармакологиин жасада оруулагданхай гэжэ ойлгохо ёһотой,

Гэхэ зуура элдэб янзын ургамалнуудай дунда хоротойнуудынь олон гэжэ мартажа болохогүй. Тэдэнэй олониинь эрдэмэй туйалтануудта үндэһэлэн медицинэдэ хэрэглэгдэдэг, зүгөөр хэрэглэгдэхэ хэм хэмжүүрынь тон наринаар сахигдадаг, гансал врачай рецептээр үгтэдэг.

Эрдэмэй эрилтээр арад зоной "үнинһөө хойшо туршаһан" арга өөһэдөө мэдээд хэрэглэлгэ медицинэдэ буруушаагдадаг. Эм домто ургамалнуудые өөһэдөө мэдээд бусалгажа, эдеэшүүлжэ уужа болохогүй, элдэб хойшолонтой байжа болохо. Энэ талаар заабол врачтай зүбшэхэ хэрэгтэй.

Мүнөө үедэ ургамалнуудай эм домто янзануудые хэрэглэн эмшэлэлгэ һүүлэй үедэ ехэ дэлгэржэ байнхай. Гэхэ зуура тон яаралтай, хойшолуулашагүй туһа хүргэхэдөө, нэгэшье эмшэн ургамалһаа бэлдэгдэһэн эм үбшэн хүндэ зууршалхагүй. Эндэ медицинын арга хэрэгсэлнүүдые яаралтай хэрэглэхэ шухала. Харин хотын, гэдэһэ доторой болон бусад үбшэнгүүдые аргалхадаа, үбшэн хүндэ врачай тусгаар рецептээр бэлдэгдэһэн эм хэрэглэхэдэ, туһатай байдаг.

Эм домто ургамалнуудые бэлдэлгэ зүбөөр эмхидхэхын, хэрэглэхын тула энэ талаар тусхай мэргэжүүлэгдэһэн эмхи зургаануудые байгуулха шухала гэжэ һанагдана. Энэ ушарта эмшэд аптекь худэлмэрилэгшэдтэй нягтаар харилсажа, ажалаа ябуулха аргатай болохо байна. Мэргэжүүлэгдэһэн фитотерапевтическэ эмхи зургаануудые байгуулбал, ургамалһаа бэлдэгдэһэн эмүүдые ашагтайгаар хэрэглэхэ, мүн тэдэниие элбэгээр хүн зондо дурадхаха арга олдохо һэн.

Зүүн зүгэй медицинын түбэй дэргэдэ эмхидхэгдэһэн манай аптекэ 1990 оной апрель һарахаа худэлгэгдэнэ. Үйлэдбэриимнай ажал ябуулгын амжалта элдэб янзын ургамалай түүхэй эдээр хэр хангагданхай байһанһаамнай сэхэ дулдыдана. Мүнөө манай аптекэдэ 140 янзын эм домто ургамалнуудай нөөсэ байгуулагданхай, тэрэнэй 90 процентнь аптекын худэлмэрилэгшэдэй хүсөөр бэлдэгдэнхэй. Тэрэшэлэн эм домто ургамалнуудые бэлдэхэ тухай республикын лесхозууд, госпромхозууд болон ажаһуутшадтай хэлсээ баталжа, тэдээнһээ худалдан абадагбди. Бэлэдхэгдэһэн ногоон ургамалнууднай эмүүдэй шанар шалгадаг инспекцидэ наринаар шэнжэлэгдэдэг. Буряадай газар дайда дээрэ дайралдадаггүй ургамалнуудые гадаадаһаа худалдажа абадагбди.

Манай аптекын худэлмэрилэгшэд эм домто ургамалнуудые хэрэглэлгын ашаг үрыень, тэдэнэй туһа хүргэлгын шанарые дээшэлүүлхэ гэжэ ороолдодог. Тэрэшэлэн эм домто ургамалнуудые суглуулха, бэлэдхэхэ хэрэгтэ хүн зондо методическа туһаламжа хүргэхэ, заабари зүбшэл үгэхэ ёһотойбди. Гадна манай түбэй эмшэдэй үгэһэн рецептнүүдээр эм бэлдэжэ, саг соонь хүн зониие хангаха гээшэ манай ажалай гол зорилго мүн. Манай худэлмэрилэгшэд 15 минутаһаа 1 час хүртэр эм бэлдээд үгэдэг.

Л.Н. ГРЕЧУХИНА,
Зүүн зүгэй медицинын түбэй аптекые даагша.

ЗУУН БЭЛИГЭЙ ГЭРШЭ

ГОМЕОПАТИ — ЯМАР АРГАБ?

Зүүн зүгэй медицинын түбэй врач-гомеопат Жамбо Цыбикович Хоцаевтай манай корреспондент Э. Дамбаева уулзажа, хэдэн асуудалда харюусахыень гуйhан байна.

- Жамбо Цыбикович, гомеопати гэhэн үгые тайлбарилжа үгыт. Гол түлэб ямар үбшэнүүдые аргалха хэрэгтэ анхаралаа хандуулдаг гээшэбта?

Гомеопати - бага хэмэй (дозо) эм хэрэглэн үбшэ эмшэлхэ арга, хэрбэеэ эмэй энэл янзые ехэ хэмжээгээр үбшэнүүдэй шалтагаануудайнь нэгэн гэхэдэ, угаараа дамжадаг үбшэнүүд гэжэ хэлэхэдэ, буруу болохогүй. Хэрбэеэ эхэ, эсэгэнь эльгээ үбдэдэг haa, үри бэедэнь дамжаха гэжэ байдаг. Үбшэнэй шалтагаануудолон, эмшэлхэ онол арганууд шье элдэб ааб даа. Хүнэй ганса үбшэ бэшэ, бүхы бэе эмшэлхэ зорилго табигдаха ёhотой байха.

- Хүнэй үбшэ элирүүлхэ ямар оньhон түхеэрэлгэнүүдые ажалдаа хэрэглэнэбта?

- Хүнэй бэедэнь ямар үбшэн бии гэжэ мэдэхын тула Фоллиин-Лупичевай аппарадаар шалгажа үзэнэбди. Точконуудыень оложо, ямар үбшэнтэйб гэhэн оньhон арга тухай тайлбарилан хэлэжэ үгыт.

- Энэ аппарадаар 600 янзын эмүүдые бэлдэжэ, үбшэнтэдые эмшэлхэ арга боломжотой байна гээшэбди. 30 секунда соо тэрэ эмээ бэлдээд үгэхэ аргатайбди.

- Гомеопатическа эмүүд тухай хэдэн үгөөр хөөрэжэ үгыт.

- Гомеопатическа эмүүд ургамалай, амитадай болон минеральна зүйлнүүдhээ бэлдэгдэдэг. Тэрэшэлэн эмэй бүридэлдэ алтанай, мүнгэнэй зүйлнүүд, мүнгэнэй уhан (ртуть) ородог байна. Мүнгэнэй уhан гэhэн химическэ бодос хэрэглэжэ, ртутна хорлолгоhоо эмшэлнэбди. Тиихэдээ ртуть уhанда шэнгэрүүлжэ, элүүр бэетэй хүндэ уулгабал, адли үбшэнэй шэнжэнүүд бии болодог.

Дээрэ хэлэгдээшые юрын жэшээ дээрэ тайлбарилаад туршаhуу. Гэдэнэ доторoо худаhан үбшэнтэй хүн намда хандаба гэе. Тиихэдэнь энэ үбшэнhөө аргалха эм бага хэмээр үбшэн хүндэ уулгахадашни, тэрэ бараг болошохо. Хэрбэеэ энэл эм элүүр хүндэ ехэ хэмээр уулгаа haам, тэрэ баhал доторoо худхашаха, ондоогоор хэлэхэдэ, дээрэ нэрлэгдэhэн үбшэнэй шэнжэнүүд бии болохо.

Хүн бүхэн өөрын шалтагаантай үбшэнтэй байдаг. Тиимэhээ хуниие эмшэлхэ хэрэгтэ тусгаар хандаса байха ёhотой. Шалтагаануудыень элирүүлжэ, хүн бүхэнэй бэе махабадта таараха арга хэхэ гээшэ шухала. Жэшээлхэдэ, үбшэн хүндэ мигрень үбшэнэй диагноз табиhан байба гэе. Хүнэй 20-30 жэлдэ толгойгоо үбдэдэг хүндэ үбшэнэйнь шалтагаанайнь нэгэниинь гэхэдэ hүлhэн болоно. Хүнэй hүлhэнэй шарань таража, толгойдоо хорохо болохо. Тиихэдэ Европын медицинэдэ хии хөөрэлгэ (мигрень) гэhэн диагноз табяад толгойень аргалдаг. Харин зүүн зүгэй аргашад hүлhэнэй шарынь тарахые болюулха эмээр аргалдаг. hүлhэн ба эльгэнэй үбшэнүүдэй шалтагаануудайнь нэгэн гэхэдэ, угаараа дамжадаг үбшэнүүд гэжэ хэлэхэдэ, буруу болохогүй. Хэрбэеэ эхэ, эсэгэнь эльгээ үбдэдэг haa, үри бэедэнь дамжаха гэжэ байдаг. Үбшэнэй шалтагаануудолон, эмшэлхэ онол арганууд шье элдэб ааб даа. Хүнэй ганса үбшэ бэшэ, бүхы бэе эмшэлхэ зорилго табигдаха ёhотой байха.

- Хүнэй үбшэ элирүүлхэ ямар оньhон түхеэрэлгэнүүдые ажалдаа хэрэглэнэбта?

- Хүнэй бэедэнь ямар үбшэн бии гэжэ мэдэхын тула Фоллиин-Лупичевай аппарадаар шалгажа үзэнэбди. Точконуудыень оложо, ямар үбшэнтэйб гэhэн оньhон арга тухай тайлбарилан хэлэжэ үгыт.

- Энэ аппарадаар 600 янзын эмүүдые бэлдэжэ, үбшэнтэдые эмшэлхэ арга боломжотой байна гээшэбди. 30 секунда соо тэрэ эмээ бэлдээд үгэхэ аргатайбди.

- Гомеопатическа эмүүд тухай хэдэн үгөөр хөөрэжэ үгыт.

- Гомеопатическа эмүүд ургамалай, амитадай болон минеральна зүйлнүүдhээ бэлдэгдэдэг. Тэрэшэлэн эмэй бүридэлдэ алтанай, мүнгэнэй зүйлнүүд, мүнгэнэй уhан (ртуть) ородог байна. Мүнгэнэй уhан гэhэн химическэ бодос хэрэглэжэ, ртутна хорлолгоhоо эмшэлнэбди. Тиихэдээ ртуть уhанда шэнгэрүүлжэ, эмүүдые бэлдэдэгбди. Мүнгэнэй уhа хэрэглэжэ, ондоо үбшэнүүдые аргалжа болохо юм.

- Дэлгүүрэй харилсаануудай оршондо хуниие эмшэлхэ зарим арганууд түлөөhэтэ болонхой. Танда хандаhан хүнүүд баhал түлөөhэтэйгөөр эмшэлэгдэхэ гү?

- Тиимэ. Зүгөөр пенсионернүүд болон инвалидуудта хүнгэлэлтэнүүд заабол байдаг. Хэрбэеэ түрүүшынхиеэ хандабал, хүнүүд консультаци абахадаа, 32 мянга 600 түхэриг түлэхэ ёhотой. Тиихэдэ эмшэлүүлжэ байhан хүнэй hарадаа хоёрдохиёо хандахадань, түлөөhэгүйгөөр хангадагбди. Энэл хүн 2-3 hара болоод хандаа haa, түлөөhэтэйгөөр эмшэлүүлхэ болоно. Сагай эрилтээр эмшэлүүлгын сэнгүүд хуойлжал баидаг гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

- Ажалайнгаа саашанхи түсэбүүд тухай хөөрэжэ үгыт даа...

- Хүн зониие бүхы үбшэнhөө hэргылхэ ёhотойбди. Минии хубиин түсэбүүд тухай хэлэхэ болоо haa, эхэнэр хүнэй үри бэегүй байлга, хүүгэдэй диатез үбшэнэй бии болохогүйн түлөө арга хэхэ hанаан бии.

Намда үри бэегүй залуу бүлэнэр хандадаг. Дүрбэн бүлэдэ туhа хүргэжэ шадааб. Энээнhээ гадна залуу бүлэнэр хүүгэдтэй болохоhоо урид манда хандаха ёhотой. Энэ зорилгоор залуу бүлые аргалха гэхэ гү, али эхэ, эсэгэнь ямар үбшэнтэйб гэжэ элирүүлхэ, элдэб үбшэнүүдhээ hэргылхэ хэрэгтэй.

- hайнта даа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ж. Ц. Хоцаев.

И.КАРПОВАЙ фото.

Зүүн зүгэй медицинын түбтэ мэргэжэлтэ залуу эмшэд олон хүдэлдэг. Тэдэнэй нэгэн хадаа врач-эндокринолог Цыбикжап Доржеевич Туртуев болоно. Тэрэ эндэ 1995 онhоо хүдэлнэ. 1988 ондо Благовещенск хотын мединститут дүүргээд, 1993 он болотор Зэдын аймагай Петропавловка тосхоной больницада ажаллаа. 1995 ондо ординатура дүүргээд, эндэ хүдэлнэ. Мүнөө врач-эндокринолог Ц. Д. Туртуев ооpынгөө ажал хэрэг тухай хөөрэнэ.

ДҮЙ ДҮРШЭЛӨӨ АРЬБАДХАН

Ногоон ургамалнуудай зүйлнүүдээр, мумиё (хадада ургадаг воск) хэрэглэжэ бэлдэгдэhэн эмүүдээр хүн зониие эмшэлхэ гээшэ ажалаймни гол зорилго болоно. Урда сагhаа хойшо Түбэд болон Монгол оронуудта эмшэ ламанарые бэлдэдэг hургуулинуудайhан, мүнөөшье бии гээшэ ааб даа. Мүнөө сагай эрилтээр медицинын түйлалтануудта үндэhэлэн, Зүүн зүгэй медицинын дүй дүршэлые арьбадхан хүдэлхэ түсэбтэйбди.

Гэхэ зуура Баруун болон Зүүн зүгэй медициные хоорондонь сасуулжа гү, али тэдэ хоёрые зэргэсүүлжэ болохогүй. Юуб гэхэдэ, хуниие эмшэлхэдээ ондо ондоо онол аргануудые хэрэглэбэшье, зорилгомнай нэгэн. Хүн зоной элүүр энхэ байдалай түлөө оролдоно ха юмбибди.

Мүнөө Баруунай медицинэдэ элдэб эмүүд бэлдэгдэнэ. Зүгөөр хүнэй бэеын нэгэ талые аргалаад, нүгөөдэдэнь хоро хүргэдэг эмүүд олон болошоо. Харин Зүүн зүгэй медицинэдэ оршон тойронхи байгаалитай харилсалгын эрхэ байдалhаа уламжалан, хүнэй бүхы бэе эмшэлхэ зорилго тавигдадаг.

Заншалта бэшэ медицинэдэ ургамалhаа бэлдэгдэдэг эмүүдээр эмшэлэлгэ ехэ hуури эзэлнэ. Тэрэнэй онсо шанар шэнжэнь гэхэдэ, хүнэй бэедэ ногоон ургамалнуудтаарадаг. Харин химическэ зүйлнүүд туhашье хэжэ, хорошье хүргэжэ магадгүй. Жэшээлхэдэ, антибиотик абаад үзэхэдэ, тэрэ гэдэhэ доторой бүхы микробуудые үзүүлдэггүй hайн талатай юм. Зүгөөр хүнэй бэедэ ургамалай бүхы эмүүд тааараха гэжэ хэлэжэ шадахагүйбди. Юуб гэхэдэ, хүн бүхэндэ огто таарахагүй ургамалнуудгэжэ баhал байна ха юм. Тэрэниие медицинын хэлэн дээрэ аллерги гэдэг.

Тэрэшэлэн химическэ зүйлэй хүсэндэ диилдэхэеэ болишоhон зарим ужаг үбшэнүүдые ургамалнуудhаа бэлдэгдэдэг эмүүдээр эмшэлхэдэ, hайн үрэ дүнгүүдтэй байдаг. Гэдэнэ доторой үбшэнүүдтэ илангаяа туhатай.

Хүнэй ажабайдалда элдэб хүндэ ушарнуудайралдадаг гээшэ ааб даа. Тэрэнhээ уламжалан, зүрхэеэ үбдэхэ, нервнэ үбшэнтэй болохо саг тудалдадаг. Бэе тамирайнгаа аладаг. Гэхэ зуура тус орган соо амидардаг туhатай микробуудгэжэ байлаг ха юм. Тэрэнhээ боложо хүнэй бэеын энхэ элүүртэ горитой нүлөө үзүүлдэг орган муудана. Харин ургамалай эм хэрэглэхэдэ, хүнэй бэедэ ямаршье муу нүлөө бага зэргээршье hаань муудабал, эмшэндэ хандаха хэрэгтэй. Шуhанай дарасын ехэ гү, али бага болоболнь, үгы гэбэл невроз гү, али зүрхэнэй үбшэнэй хүрэбэл, тэдэниие ургамалhаа бэлдэгдэhэн эмүүдээр эмшэлхэдэ тон туhатай. Нэрлэгдэгшэ үбшэнүүдые аргалхадаа, бидэ шлемник байкальский, марьин корень, халуун үбhэн, нохойн хоншоор болон бусад ургамалнуудhаа бэлдэгдэhэн эмүүдые хэрэглэдэгбди.

Буряадай газар дайда дээрэ ургадаг ургамалнуудhаа "Табан аршаан" гэhэн эм дом бэлдэгдээ. Энэ эмээр олон үбшэнгүүдые аргалжа болохо байна.

Манай бэлдэдэг эмүүд илангаяа дунда наhанай ба наhажаал хүнүүдтэ ехэ туhалдаг. Эдэ эмүүд врачта үзүүлжэ, заабари зүбшэл абаhанай удаа ямаршье таблеткэгүйгөөр үбшэнтэдтэ бэеэ эмшэлүүлхэ арга олгоно.

Эдеэ хоолой зүйлнүүдээр үлүүсэ дашуурhанhаа гү, али ехэ ябадал, ажал хэдэггүйhөө болон бусадшье шалтагаануудhаа боложо, мүн угаа дамжадаг саахарай үбшэн (диабет) хүн зоной дунда дэлгэрэнхэй. Хара нэрhэнэй набшаhа, зверобой, нохойн хоншоор, таба hалаа, үхэр нюдэ, фасоль хэрэглэжэ, дээрэ хэлэгдэгшэ үбшые аргалха гэжэ оролдодогбди.

Саашадаа саахарай үбшэ, бахалуур үбшэ, фибромиома болон бусад үбшэнүүдые эмшэлхэ ногоон ургамалнуудые үшөө hайнаар шудалха хүсэлтэйб.

Хабарай сагта хүнэй бэедэ элдэб витаминууддуталдадаг. Энэ үедэ нохойн хоншоор, алтан үндэhэн, рябина, шулуунай тоhон (мумиё), хүн үбhэн (женьшень), левзея гэhэн ургамалнуудhаа бэлдэгдэhэн эм дом уухада, хүнэй бэеын тамир hайжардаг.

Түгэсхэлдэнь ургамалhаа бэлдэгдэhэн эмүүд хүнэй бэе махабадта хорогүй, химическэ зүйлнүүдтэ орходоо үнэгүй аад, туhа хүргэхэ арга боломжонь тон ехэ гэжэ онсолхо байнаб.

Э. ЦЫДЕНОВА бэшэжэ абаба.

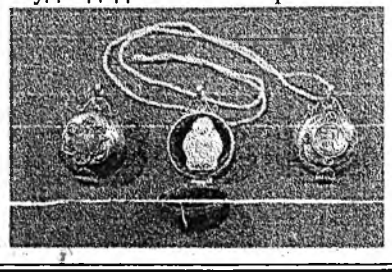

XVII жаранай гал улаан хулгана жэл (1996 – 1997 онууд)

ЗУНАЙ ЭХИН ХАРАГШАН МОГОЙ hАРА

Буряад литэ	3	4	5	6	7	8	9
Европын литэ	20	21	22	23	24	25	26
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабаа hара понед.	Мягмар Марс вторник	hагва Меркури среда	Пүрбэ Юпитер четверг	Баасан Солбон пятница	Бимба Сатурн суббото	Нима Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	улаагшан могой	шара морин	шарагшан хонин	сагаан бишэн	сагаагшан тахяа	хара нохой	харагшан гахай
Мэнгэ	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара
hуудал	шорой	түмэр	огторгой	уhан	уула	модон	хии

Гарагай 2-то шэнын 3 (майн 20).

Улаагшан могой, 8 сагаан мэнгын, шоройдо hуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй), дашаниматай (үлзы хутагтай), маша hайн үдэр байна. Илангаяа бурханда мүргэхэ, үргэл үргэхэ, даллага абаха, эм найруулха, үрэhэ тариха, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, арамнайлха, наhанай хүсэ арьбажуулха, наhа утадхалгын ном уншуулха, бэри хүргэхэ, бэри буулгаха, hэеы гэр бүрихэ, үбшэ аргалха, лусуудта үргэл үргэхэ, нүүхэ, модо зоохо, тангаригаа болюулха, эльбэ дараха, сан табиха, сахюуса хуруулха, мал үүсэлхэ мэтын үйлэнүүдтэ hайн. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, эд бараан элбэгжэхэ, мал үдэхэ.

Гарагай 3-да шэнын 4 (майн 21).

Шара морин, 7 улаан мэнгын, түмэртэ hуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, ноёндо ошохо, харгын хани бэдэрхэ, модо сабшаха, модоор дархалха, агнаха, Наранда, hарада, Газарта мүргэхэ, уранай онол арга шудалха, үзэг үзэхэ, зарга шиидхэхэ, хүнэй үйлые болюулха, дайсаниие болон ада шудхэр дараха, тараг бэрихэ, айраг халааха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха мэтын үйлэнүүдтэ hайн. Зүгөөр эм найруулха, замда гараха, бэри хүргэхэ, буулгаха, түрэ хурим хэхэ, наhа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, өөhэд хоорондоо хэрүүл хэхэ, дайсалдаха, шэрдэг бүрихэ, мори худалдаха, худалдажа абаха, үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрhээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, мал үүсэлхэ, мяха шараха, тоhо, өөхэ хайлуулха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, бэеын тамир hайжарха.

Гарагай 4-дэ шэнын 5 (майн 22).

Шарагшан хонин, 6 сагаан мэнгын, огторгойдо hуудалтай үдэр. Бурханай ном уншаха, бурханда мүргэхэ, даллага абаха, аршаанаар угааха, нүгэлөө наманшалха, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, тэнгэри тахиха, гүрэм уншуулжа, эльбэ гаргуулха, ехэ хүниие бараалхаха, буян хэхэ, тогоо нэрэхэ, хониной мяха, арhа, нооhо хэрэглэхэ, үхэр худалдаха, ном номнохо, соносохо, даллага абаха, тараг бэрихэ, айраг халааха, үрэhэ тариха, хубсаhа эсхэхэ, нүхэ малтаха, замда гараха, эд бүтээхэ, бурханай ном уншаха, зурхай шудалха мэтын үйлэнүүдтэ hайн. Зүгөөр модо отолхо, сабшаха, наhа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, хэрэлдэхэ, дайсалдаха, заргалдаха, шуhа ханаха, төөнэхэ, эм найруулха, үбшэ аргалжа эхилхэ, юумэ бузарлаха, үзэн ядалга үүсхэхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэлтэй. Энэ үдэр ном оршуулбал, дунда зэргэ. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, эд зөөри арьбажаха, мал үдэхэ.

Гарагай 5-да шэнын 6 (майн 23).

Сагаан бишэн, 5 шара мэнгын, уhанда hуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, ноёндо хандажа, өөрынгөө асуудал шиидхүүлхэ, дасан (дуган), сэргэ бурхан, ном шэнэлхэ, заhабарилха, арамнайлха, ном оршуулха, хии бараа сараха, абаhанаа бусааха, түмэрөөр уранай зүйл бүтээхэ, бэри буулгаха, модо hуулгаха, хашаа бариха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, наадаха, бурханай шэрээдэ табиха мандал бүтээхэ, амгалан байдалай түлөө үргэл хэхэ, наhа утадхалгын ном уншуулха, эм найруулха, эд бараа, үхэр худалдажа абаха, даллага абаха, үзэг шудалха, ном уншаха, эhээбэри табиха мэтын үйлэнүүдтэ hайн. Гэбэшье гэрэйнгээ эдлэл, мал ондоо тээшэнь үгэхэ, ондоо нютаг руу нүүхэ, хээрэ ажал хэхэ, хубсаhа эсхэхэ, урлаха, эрын хэрэгсэл түхеэрхэ, ехэ уhа гаталха, загаhа бариха, тангариг абаха, hубаг малтаха, дайсаниие дараха, газар хахалха, нохой худалдажа абаха, худалдаа наймаа хэхэ мэтын үйлэнүүд энэ үдэр сээртэй. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, шэг шарайн үнгэ hайжарха.

Гарагай 6-да шэнын 7 (майн 24).

Сагаагшан тахяа, 4 ногоон мэнгын, хада уулада hуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тахиха, шуhа ханаха, лүн абаха, ваджрын ёhо бүтээхэ, номой сахюуса хуруулха, гэрэй hуури табиха, ордон бодхоохо, тэрэниие бэхеэр хорёолхо, дайсанай муу үйлые болюулха, модо hуулгаха мэтын үйлэнүүдтэ hайн. Харин багашуулые гэрhээ гаргаад, ондоо тээшэнь эльгээхэ, ехэ хэрэг эхилхэ, ном уншаха, суглаа зарлаха, үгэльгэ үгэхэ, гуйраншадта юумэ үгэхэ, нүүхэ, субарга болон мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, хани харилсаа байгуулха, бэри буулгаха, үрэhэ тариха, үри зээлиеэ бусааха мэтын үйлэнүүдтэ муу. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, хэрүүл шуурян гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 7-до шэнын 8 (майн 25). Дүйсэн үдэр.

Хара нохой, 3 хүхэ мэнгын, модондо hуудалтай үдэр. Наhа утадхалгын ном уншуулха, буянай түлөө үргэл хэхэ, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, тэдэниие арамнайлха, дайсадые номгодхохо, үзэг шудалха, бурханай ном үзэхэ, газараа заалгаад, гэрэй hуури табиха, шэнэ гэр бариха, үрэhэ тариха, тараг бэрихэ, айраг халааха, даллага абаха, үхэр андалдаха, балин шатааха, агнаха, тэнгэри тахиха, үргэл хэхэ, зүүдхэл зүүхэ, эм залаха, лусуудта мүргэхэ мэтын үйлэнүүдтэ hайн. Зүгөөр газар малтаха, газар хахалха, таряа тариха, абаhанаа бусааха, модо сабшаха, хюрөөдэхэ, hубаг малтаха, бэриин хэрэг үйлэдэхэ, замда гараха, нүүхэ, суглаа зарлаха, үhэеэ угааха, шэнэ газарта бууса түхеэрхэ, хубсаhа эсхэхэ, наhа барагшын хэрэг үйлэдэхэ мэтын үйлые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, наhан ута болохо.

Гарагай 1-дэ шэнын 9 (майн 26).

Харагшан гахай, 2 хара мэнгын, хиидэ hуудалтай үдэр. Эхин hарада хара гахай үдэр тудахадаа, **модон хохи** шанартай, муу хойшолонтой байдаг. Тиимэhээ алибаа hайн үйлэ эрхилэнгүй үнжэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үhэ абабал, үбшэн хүрэхэ гэдэг.

СПОРТ — СПОРТ

ЗАНШАЛТА ДҮРБЭДЭХИ...

Нютагайнгаа дайнай болон ажалай ветеран, Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын Агууехэ дайнай орденуудай кавалер, гвардиин капитан Даша-Дондог Ринчинович Жимбеевэй дурасхаалда зорюулагдаhан эдиршүүлэй дунда боксоор заншалта дүрбэдэхи мүрысөөн hаяхан Хэжэнгын аймагай Могсохон hууринда үнгэргэгдэбэ. Энэ мүрысөөндэ Хэжэнгын аймагай нютагуудhаа, Улаан-Үдэ хотоhоо 1978-85 онуудта түрэhэн жара гаран эдир спортсмен сугларба.

Энэ мүрысөөн хадаа Даша-Дондог Ринчиновичэй түрэлхидэй, Дунда-Худанай дунда hургуулиин дирекциин, Могсохон нютагайхидай, тиихэдэ нютагай хүбүүн, боксын залуу тренер Буда Нимбуевич Жимбеевэй ороддолгоор энэ жэлдэ дүрбэдэхеэ үнгэргэгдэбэ.

Гвардиин капитан Д-Д. Р. Жимбеевэй дурасхаалда зорюулагдаhан мүрысөөнэй чемпион гэhэн нэрэ зэргэдэ хүртэхын түлөө хоёр үдэрэй туршада шанга тулалдаан үнгэргэгдөө. Энэ мүрысөөнэй дүнгүүдээр 1984-85 онуудай хүбүүдэй дунда 28 килограмм шэгнүүртэ Могсохон нютагай Дунда-Худанай hургуулиин hурагша Солбон Содномов илажа гараа. Энэл hургуулиин hурагша Алдар Дубшанов (30 кг) түрүү hуури эзэлбэ. Удаадахи шэгнүүрнүүдтэ энэл нютагай хүбүүд Базар Санжимитыпов (34 кг), Согто Рабданов (36 кг) шалгарhан байна.

1982-83 онуудта түрэhэн хүбүүдэй дунда Могсохон нютагай Цырен Бадмаев (34 кг), Мүнхэ Бидагаров (36 кг), Аюша Бидагаров (38 кг), Чимит Дашиев (40 кг) илалта туйлаа.

Алдар Будажапов, Саян Дубшанов (Могсохон, 50кг), Зориг Батомункуев (Доодо-Худан), Хэжэнгын дунда hургуулиин hурагша Чингис Дугаров гэгшэд өөhэдэд өөhэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ түрүү hууринуудые эзэлээ.

Энэ наhанай хүбүүдэй дунда Бато Цыбиков, Бэлиг Холхоев, Баяр Цынгеев (Доодо-Худан), Амгалан Сандакдоржиев (Могсохон), Алдар Нороёв (Хэжэнгэ) гэгшэд хоёрдохи hууринуудта гараба.

1980-81 онуудта түрэhэн хүбүүдэй дунда 40 килограмм шэгнүүртэ Владимир Дорохов (Могсохон), 46 килограмм шэгнүүртэ Лайданов (Хэжэнгэ), Дунда-Худанай дунда hургуулиин hурагша Аюша Раднаев (48 кг) болон бусад илалта туйлаа. Баяр Гылыков (Могсохон), Баяр Доржиев (Доодо-Худан) хоёрдохи hууринуудые эзэлбэ.

1978-1979 оной хүбүүдэй дунда Илалта Заяев, Бата Намсараёв (Могсохон), Баатар Сампилов (Доодо-Худан) түрүү hууринуудые эзэлээ. Доржо Батомункуев (Улаан-Үдэ), Андрей Будаев (Улаан-Үдэ), Батожаб Гылыков (Могсохон) удаадахи hууринуудта гараба.

Энэ мүрысөөнэй чемпион гэhэн нэрэ зэргэдэ хүртэхэhоо гадна, бэлиг шадабарияа харуулжа, түрүү hуурида гараhан эдир спортсменүүдтэ спонсорнуудай зүгhөө тусхай шангууд барюулагдаа.

Жаргал ЦЫДЫПОВ,
БГУ-гай буряад хэлэ бэшэгэй факультедэй 1 курсын оюутан.

„Ариг Ус" – амжалтынтнай эхин

1. Анда нүхэд! Туйлаhан амжалтаяа бү алдагты! "Ариг Ус" гэжэ телекомпани али бүхы соносхолнуудай ашаар өөhэдыгөө харуулха арга Танда олгохол. Тан тухай газетэнүүдтэ уншахал, радиогоор шагнахал, сэнхир экран дээрэ харахал! Иимэ телефонуудаар хонходоболтнай, үгэеэ ойлголсожо, хэлсээ баталжа шадахабди: 2 – 30 – 14, 2 – 29 – 66.

2. Та октябрьска райондо ажаhууна гүт? Тиигэбэл урагшатай байhанаа ойлгогты! "Ариг ус" телеканалаар соносхолнуудые гү, али хүгжэмтэ амаршалга захихын тула манайда ерэhэнэйшье хэрэггүй. "Октябрьский" универсамда Таниие хангахал. Мүнөөдэр захил хээ hаатнай, үглөөдэр дамжуулагдаха байна. Таарамжатай – ашаг үрэтэй!

Хаягынь: Ключевской үйлсэ, 42, "Октябрьский" универсам.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор А. Л. АНГАРХАЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), ЖИГЖИТОВ Б-М.Ж. (харюусалгата секретарь), ГАРМАЕВ Р.Б. (Буряад Республикын Президентын ба Правительствын аппарат), СУНДАРОН Д. Д. (Буряад Республикын Арадай Хурал), таhагуудые даагшад: ДАШЕЕВА Г.Х., ДОНДОГОЙ Ц.Ц., ОЧИРОВ С. Д., САМБЯЛОВА Т. В., ШИНТАЕВ В.Н. (хэблэлэй директор).

Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэлэ 4170. Хэблэлдэ тушаагдаhан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэhэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 7763.

Редакциин телефонуудаг: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшын - 2-68-08, харюусалгата секретарин - 2-50-52, секретариадай - 2-62-62, таhагуудаг: политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон hургуулиудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, одоогийн үдэлмэриин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнуудэй - 2-33-61, компьютерна үйлэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

"Бурятия" хэблэлэй телефонуудаг: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.